KARL MARX

KAPİTAL

ÖZET'

SOSYAL YAYINLAR

KAPİTAL

Karl Marx (1818 - 1883

SOSYAL YAYINLAR: 10

KARL MARX

KAPİTAL

Özetliyen: **Carlo CAFİERO**

Türkçesi: **R. N. İLERİ**

SOSYAL YAYINLAR
Cağaloğlu, Servili Mescit sokak,
Kurt İşhanı No. 107 — İstanbul

YENİ MATBAA
İstanbul — 1965

BİRİNCİ BÖLÜM

EMTİA, PARA, SERVET VE KAPİTAL

ÖNSÖZ

Carlo Cafiero'nun **Kapital Özeti**, 1936 yılında, Prof. Dr. Suphi Nuri İleri tarafından, Türkçeye çevrilmişti. 29 yıl sonra, bu eseri yeniden çevirip yayınlarken, KAPİTAL'in bütün ciltlerinin millî kitaplığımıza kazandırılmasını da candan diliyoruz. Zira, hiç bir medenî toplum bu muazzam bilgi anıtından yoksun kalamaz.

Bu baskıda, Carlo Cafiero'nun şahsı adına eklediği ve özel görüşünü yansıtan bazı kısımlar çıkarılmıştır. Böylece, KAPİTAL'in birinci cildinin özünü sunarken daha objektif davrandığımıza ve okuyuculara imkân nisbetinde faydalı olacağımıza inanıyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMTİA, PARA, SERVET VE KAPİTAL

Emtia iki çeşit değeri olan bir objedir: **1) Kullanış değeri; 2) Mübadele değeri** veya asıl anlamında değer.

Diyelim ki, elimde 20 kilogram kahve var. Bunu ya kendi ihtiyacım için tüketirim, ya da 20 metre bez veya bir elbise veyahut 250 gram gümüşle değiş ederim: Şayet, kahve yerine bu üç meta'dan birine ihtiyacım varsa.

Emtianın kullanış değerini meydana getiren bu emtianın gerçek kaliteleridir. Emtia, kalitelerinden ötürüdür ki, bizim ihtiyacımızdan herhangi birini gidermeğe yarar da başka bir ihtiyacımızı gideremez. 20 kilogram kahvenin kullanış değeri kahvedeki kalitelerden ötürüdür. Bu kaliteler olmasa şu bildiğimiz ve içtiğimiz kahve de olmazdı. Fakat, kahvenin kaliteleri bizi giydirmeğe yaramadığı gibi diktireceğimiz gömleğin kumaşı da olamaz. Yani bu kaliteler kumaş işini de göremez. Bu sebeple, ancak kahve içmek ihtiyacını duyarsak 20 kilogram kahvenin kullanış değerinden faydalanabiliriz. Fakat, böyle olmayıp da, aksine, bir gömleğe veya elbiseye ihtiyacımız varsa, 20 kilogram kahvenin

kullanış değeri işimize yaramaz. Daha doğrusu, emtiada, kullanış değerinin yanında bir de mübadele değeri olmasaydı, 20 kilogram kahve nemize yarardı? Elinde bir elbise bulunan, fakat bu elbiseye ihtiyacı olmıyan —ve bilâkis kahveye ihtiyacı olan— birine rastladığımızı farzedelim. Derhal bir mübadele, bir değiş etme olur. Biz ona 20 kilogram kahveyi veririz, o da bize elbiseyi verir.

Fakat, nasıl oluyor da, çeşitli kaliteleri bakımından —yani kullanış değeriyle— birbirlerinden ayrılan meta'lar, muayyen nisbetler dahilinde yani belli oranlar içinde, aralarında değiş edilebiliyorlar? Bunu daha önce söylemiştik. Değiş edebiliyorlar, zira emtiada, kullanış değerinin yanında mübadele değeri, değiş etme değeri vardır. Mübadele değerinin yahut asıl anlamında değerin temeli ise üretim için gerekli insan işi, insan emeğidir.

Emtiayı işçi yaratıyor. Emtianın var olması için gerekli, doğurucu öz insan emeğidir. Demek oluyor ki, bütün metalar, kaliteleri bakımından birbirinden ayrılmakla beraber, özlerinde tıpatıp birdirler. Zira, aynı babanın evlâtları oldukları için damarlarında akan kan birdir. Eğer 20 kilogram kahve, bir elbise veya 20 metre bezle değiş ediliyorsa, bunun sebebi şudur: Bir elbise veya 20 metre bez istihsal etmek için ne miktar insan emeği gerekiyorsa, 20 kilogram kahvenin üretiminde de aynı miktarda insan emeğinin gerekli oluşu. Demek ki, değerin özü insan emeğidir, ve bu insan emeğinin miktarı değer miktarını tâyin eder.

Değer özü bütün meta'larda aynıdır, bütün emtiada birdir. Şu halde yapılacak şey nedir? Bütün metaların

—değer ifadeleri olmak itibariyle— kendi aralarında eşit olmaları, yani hepsinin birbirleriyle değiş edilebilir hale gelmeleri için bu miktarı eşitleştirmektir. Değer miktarı emeğin miktarına bağlıdır. 12 saatlik işle istihsal edilen değer, 6 saatte istihsal edilen değerin iki mislidir. Şu halde, biri karşımıza çıkıp da diyebilir ki: Bir işçi, beceriksizlik veya tembellik yüzünden, ağır ağır iş çıkarıyorsa daha fazla değer istihsal etmiş mi sayılacak? Çok yanlış. Değer özünü meydana getiren iş ve emek, Ahmedin veya Mehmedin işi ve emeği değildir. Ortalama bir iştir. Bu iş daima eşittir, ve buna da sosyal iş denir. Sosyal iş, belli bir üretim merkezinde, orta bir ustalık ve orta hızla çalışan bir işçinin ortalama olarak çıkardığı iştir.

Emtiada, aynı zamanda bir kullanış değeri ve bir mübadele değeri olmak gibi çifte karakter bulunduğu bilinirse, emtianın ancak iş ameliyesi ile meydana gelebileceği anlaşılır. Meselâ, hava, tabii ve hudayı nâbit çayırlar, işlenmemiş toprak v.s. insana faydalı olmakla beraber, insan için bir değer sayılmaz. Çünkü bunlar insan emeğinin ürünü değildir; ve buna binaen birer emtia da değildir Öyle şeyler imal edebiliriz ki, başkalarına faydası dokunamaz. Bu takdirde, emtia istihsal etmiş olmayız. Hele, ne kendimize ne de başkalarına faydası olmıyan bir takım şeyleri imal etmeye çalışırsak; gayet tabiidir ki, emtianın lâfı bile edilemez.

Demek ki, meta'lar kendi aralarında değiş edilir; yani bir meta' başka bir meta'ın muadili (eş değeri) olarak ortaya çıkar. Mübadelelerde büyük kolaylık sağlamak için, herhangi belli bir emtia kullanılmasında anlaşma yoluna gidilmiştir. Bu belli emtia, böylece, diğer

bütün meta'ların saflarından çıkar, umumî eşdeğer olarak yani para olarak onların karşısına geçer. Şu halde para, alışkanlık veya kanunun emri ile umumî eşdeğer görevini tekele alan emtiadır. Bizde, gümüş böyle olmuş, para rolünü oynamıştır. Eskiden, 20 kilogram kahve, bir elbise, 20 metre bez ve 250 gram gümüş —aralarında farksız olarak değiş edilen— dört emtia idi. Bugün ise, 20 kilogram kahve, 20 metre bez ve bir elbise —her biri 250 gram gümüş yani su kadar lira eden— üç emtiadır.

Fakat, mübadele gerek bir metaa karsı başka bir meta' sürmek suretiyle doğrudan doğruya ve gerekse para vasıtası ile yapılsın; mübadele kanunu daima aynı kalır, hiç değişmez. Eğer mübadele değerleri eşit değilse, birini istihsal etmek için gerekli emek ötekini istihsal etmek için gerekli emeğe eşit değilse, bir emtia hiç bir zaman başka bir emtia ile değiş edilemez. Bu kanun unutulmamalıdır. Zira, bundan sonra söyliyeceklerimizin hepsi ona dayanmaktadır.

Bir defa para ortaya çıktıktan sonra emtianın emtia ile doğrudan doğruya veya vasıtasız değiş edilmeleri hemen durur. Bundan böyle, mübadeleler, paranın aracılığı ile, yapılmak zorunda kalır. O suretle ki, bir emtia başka bir emtia haline geçmek isteyince, ilkin emtia paraya çevrilir, sonra da para iken tekrar emtia olur. Demek ki, mübadelelerin formülü sürekli bir emtia zinciri olmıyacaktır; alternatif, yani ardarda dönüp gelen emtia ve para zinciri olacaktır. Yani şöyle:

Emtia — Para — Emtia — Para — Emtia — Para.

Bu formülde, emtianın birbiri ardı sıra gelen de-

ğişmelerinde dolaştığı çember gösterilmiş olduğu gibi, aynı suretle paranın dolaştığı çember de gösterilmiş oluyor. Ve işte biz bu formülden kapitalin formülünü çıkaracağız.

Belli bir emtia, veya para —ki her ikisi de aynı şey demektir— birikmesine sahip bulunduğumuz zaman belli bir zenginliğin sahibi sayılırız. Şayet, biz bu zenginliğe bir vücut yani gelişmeğe elverişli bir organizma kazandırabilirsek kapitali elde etmiş oluruz. Canlı ve gelişmeğe elverişli bir organizma olmak demek doğmak ve ölmek demektir; ve, gerçekte, kapitalin esası ve özü paranın üremesini sağlama imkânına dayanır.

Problemin çözümü şudur: Kapital doğurtma vasıtasını bulmak. Bu ise, başka bir problemin çözümüne bağlıdır: Paraya para yavrulama vasıtasını bulmak, daha doğrusu parayı gitgide çoğaltma vasıtasını bulmak Meta'ların ve paranın dönüp dolaştığı çemberi gösteren formülde, para haddine —gitgide artış gösteren— bir işaret ekleyelim; faraza, bunu bir rakamla ifade edelim. Bu takdirde:

Para - Emtia - Para (1) - Emtia - Para (2) - Emtia - Para (3).

İşte kapitalin formülü.

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTAL NASIL DOĞAR?

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTAL NASIL DOGAR?

Kapitalin formülü dikkatle incelenirse, kapitalin doğması meselesinin, son tahlilde, şuna vardığı görülür: Maliyetinden daha fazla gelir getiren bir emtia bulmak. Öyle bir emtia bulunmalı ki, elimizdeyken, değeri artsın. O suretle ki, o emtiayı satın alırken harcadığımız paradan daha çoğunu onu satarken alalım. Yani, o emtiayı satarken alacağımız para, satın alırken harcadığımız paradan daha fazla olsun. Kısacası, o, lâstik gibi çekilince uzayan bir meta' olsun; ve, elimizdeyken, biraz çekince değerinin hacmi büyüyebilsin. Bu acaip emtia gerçekten vardır. Adı da iş kuvveti veya iş gücüdür.

İşte para babası bir adam. Elinde birikmiş serveti var. Birikmiş parasından bir kapital doğurtmak istiyor. Pazardan bir şey satın almak istiyor. Satılık iş kuvveti arıyor. Peşine takılalım, bakalım ne olacak? Bu zat, pazarda dolaşıyor. İşçiye rastlıyor. İşçi de, pazara gelmiş.. Bir şey satmak istiyor. Satacağı tek meta' da iş

kuvveti. Fakat, proleter bu kuvveti toptan ve tümüyle satmıyor. Ancak bir parçasını —bir gün, bir hafta, bir ay, ilh. gibi —belli bir süre için satıyor. Eğer o, iş kuvvetini ömür boyunca ve tamamiyle satsaydı, o vakit satıcı olmaktan çıkar, kendisi satılık bir meta' olurdu. Ecir —yani patrona gündelikle çalışan işçi— olmaktan çıkar, patronun kölesi olurdu.

İş kuvvetinin fiatı şöyle hesap edilir. İşçiye iş kuvvetini bir düziye ve aksatmadan normal halde tutmak için bir yıl zarfında lüzumlu yiyeceklerin, giyeceklerin, barınacağı meskenin ve gerekli olan her şeyin fiatı bir yere toplanır. İşçinin, toplumdaki seviyesine göre, çocuk edinmesi, onları beslemesi ve büyütmesi için muhtaç olduğu şeylerin fiatı buna eklenir. Tutar ne ise, yılın günlerine, yani 365 e bölünür. Elde kalan rakam, iş gücünü idame ettirmek için her gün gerekli olan rakamdır. Günlük fiat budur. İşçinin günlük iş ücreti budur. İşçinin çocuk edinmesi; onları besleyip büyütmesi için gerekli şeylerin bu hesaba katılmasının sebebi şudur: Bunlar, işçinin iş kuvvetinin temadisi yani iş gücünün uzayıp gidişi demektir. Şayet, proleter iş gücünün bir parçasını satmayıp ta tümünü satsaydı, kendisi de bir emtia, yani patronun kölesi olacağı için, yetiştirdiği çocuklar da bir emtia, yani kendisi gibi patronun kölesi olurdu. Fakat, proleter, iş gücünün bir parçasını vermekle —kısmen kendisinde kısmen de çocuklarında bulunan— geri kalanını kâmilen muhafaza etmek hakkına sahiptir.

Bu hesapla iş gücünün fiatını doğru olarak bulmuş oluyoruz. Birinci bölümde açıklandığı gibi, mübadele yasasına göre, bir meta' ancak aynı değerde başka bir

meta' ile değiş edilebilir, yani, bir emtianın başka bir emtia ile değiş edilebilmesi için, birini istihsal için gerekli olan emeğin diğerini istihsal için gerekli olan emeğe eşit olması şarttır. İş gücünü istihsal etmek için gerekli emek ise, işçiye lüzumlu şeyleri istihsal etmek için gerekli emeğe eşittir. Ve, buna binaen, işçi için zarurî olan şeylerin değeri ondaki iş gücünün değerine eşittir. Eğer işçinin, kendisine ve çoluk çocuğuna lüzumlu bütün şeyleri tedarik etmek için, günde üç liraya ihtiyacı varsa; apaçıktır ki, üç lira, onun bir günlük is gücünün fiatı olur.

Şimdi farzedelim ki, bir işçinin günlük iş ücreti, söylediğimiz şekilde hesap edilerek üç liraya yükselmiş olsun. Gene farzedelim ki, 6 saatlik işle üç liraya muadil olan 15 gram gümüş istihsal edilebilsin.

Para sahibi adam pazarlığı bitirdi: Günde üç lira gibi tam fiatla işçinin iş gününü ödemeği taahhüt ederek pazarlığı kesti. Bu adam sapına kadar namuslu, hattâ dindar ve işçinin emtiası üzerinde dalaveraya sapmıyacak bir burjuvadır. Bu adam, işçiye gündeliğini günün veya haftanın sonunda ödiyecektir. Buna da kimsenin itirazı olamaz. Çünkü, meselâ, vâdenin sonunda ödenen bir evin veya bir çiftliğin kirası gibi değeri kullanılmakla gerçekleşen başka meta'lar hakkında da aynı usul uygulanmaktadır.

İşin üç elemanı vardır:

1. İş gücü;
2. İşin ilk maddesi;
3. İş vasıtası.

Bizim para babası, pazarda iş gücünü satın aldıktan sonra, orada işin ilk maddesini yani diyelim ki pa-

muğu da satın alır. İş vasıtası, yani atölye de, bütün avadanlıklariyle tamamiyle hazır. Binaenaleyh, kendisine, derhal işe başlamak üzere, yola koyulmaktan başka yapacak şey kalmaz.

«Dramımızdaki şahısların fizyonomisinde belli bir değişme olmuş gibidir Para babası adam ön safa geçiyor ve kapitalist sıfatı ile önde yürüyor. İş gücünün sahibi ise, onun işçisi olarak arkasından gidiyor. Kapitalist, işçiye tepeden alaylı bir edâ ile bakıyor. Beriki ise utangaç, tereddüt içinde ve durgun. Tıpkı postunu pazara çıkarmış biri gibi. Beklediği şey de ancak şu: Derisinin tabaklanması.»

Bu iki şahıs atölyeye geliyorlar. Orada, patron, işçisini derhal işe başlatıyor ve iplikçi olduğu için işçinin önüne 10 kilogram pamuk bırakıyor.

İş, kendisini meydana getiren elemanların tüketiminde özetlenir: İş gücünün tüketimi, ilk maddenin tüketimi, iş vasıtalarının tüketimi.

İş vasıtalarının tüketimi şöyle hesap edilir: Bütün iş vasıtalarının —atölyenin, avadanlıkların, kaloriferlerin, kömürün, v. s. nin— değer tutarından, kullanıla kullanıla işe yaramaz hale gelen iş vasıtalarından geriye kalabilen ve biraz daha kullanılabilir halde bulunan bütün materyallerin değer tutarı çıkarılır, ne kalırsa, iş vasıtalarının sürebileceği gün sayısına bölünür ve böylece bahis konusu olan bu iş vasıtalarının günlük tüketim rakamı elde edilmiş olur.

Bizim işçi on iki saatlik bütün bir iş günü çalışıyor. Bu iş gününü sonunda, on kilogramlık pamuktan on kilogramlık iplik yaparak patronuna teslim ediyor ve atölyeden çıkıp evine dönüyor. Fakat yolda giderken

patronun bu on kilogram iplikten ne kazanabileceğini zihninden bulmağa çalışıyor. Malûm ya, patronlarının arkasından hesap etmek işçilerin âdetidir.

İşçi kendi kendine şöyle düşünüyor:

— Fakat hesap kolay. Pamuğun kilogramı pazardan üç liraya alındı, bunu gördüm. Bütün iş vasıtalarının aşınma payı da günde dört lira kadar bir şey tutuyor. Şu halde:

10 kilogram pamuk için	30 Lira
İş vasıtalarının aşınması	4 Lira
İş günü için aldığım ücret yani gündeliğim	3 Lira
Tutar	37 Lira

Demek ki 10 kilogram pamuk ipliği 37 lira tutuyor. Hiç şüphe yok ki patron pamuktan bir şey kazanmış değil. Zira ne bir santim fazla ne de bir santim eksik olmamak üzere pamuğun tam fiatını ödedi. Bana karşı da tıpkı böyle davrandı. İş gücümün tam fiatını günde üç liradan ödedi. Şu hale göre ancak pamuk ipliğini değerinden fazlaya satarsa kâr edebilecektir. Bu, mutlaka böyle olmak gerekiyor. Aksi takdirde tam 37 lira kazanmak için 37 lira harcamış olur. Kaybettiği vakitle harcadığı emek de caba. Patronlar, iş kuvvetlerini satın aldıkları işçiye karşı ve ilk maddeyi satın aldıkları tüccara karşı kendilerini namusluca davranır göstermek isterler. Patronların da zayıf noktaları vardır ve biz işçiler, mesleğimiz icabı bunları pekalâ biliriz.

İyi ama bir emtiayı değerinden daha pahalıya satmak tartıda hile yapmak demektir, ve bu da kanunen yasaktır. Şu halde eğer, işçiler tutup da patronlarının hilesini açığa vursalar berikiler atölyelerini kapamak

zorunda kalırlar Bu takdirde ise toplumdaki insanların ihtiyaçlarını karşılayacak meta'ları istihsal etmek üzere Devlet büyük müesseseler kurmak yoluna gidecektir. Kimbilir böylesi belki de daha iyi...

İşte işçi evine dönerken bunları düşünüp duruyor ve evde yemeğini yedikten sonra yatağına girip derin bir uykuya dalıyor. Düşünde patronu görüyor: Kızgın bir halde atölyesinin kapılarını kapayıp işçilerini savmış. Bir tarafta da Devlet babanın eliyle kurulan pırıl pırıl fabrikalar yükseliyor.

Uyu zavallı dost, rahat rahat uyu, umudun büsbütün sönmedi ya.. Rahat rahat uyu! Hayal kırıklığına uğrayacağın gün uzak değil. Çok geçmeden, patronun, kimseyi aldatmıyarak, emtiasını kârla nasıl sattığını öğreneceksin. O, tamamiyle namuslu kalmak şartiyle nasıl kapitalist, hattâ büyük kapitalist olunabileceğini sana gösterecektir. O zaman uykuların kaçacak, geceleri kapitalin seni bir kâbus gibi nasıl ezdiğini ve kanını emmek için koskocaman bir canavar haline geldiğini tüylerin ürpererek göreceksin Ağzından alevler saçan bu canavar binlerce erkek, kadın, çocuk ne varsa hepsini yutacak. Alnında iri ter damlalariyle uyanacaksın.

Gelelim bizim para babası patrona.

İntizam ve dürüstlük örneği olan bu patron iş gününün bütün hesaplarını kapadı ve 10 kilogramlık pamuk ipliğinin fiatını şöyle buldu:

Kilosu 3 liradan 10 kilogramlık pamuk	30 Lira
İş vasıtalarının amortismanı	4 Lira

Fakat emtiasını meydana getiren üçüncü elemana gelince, yazdığı rakam işçinin iş ücreti değildir. O pek

iyi biliyor ki, iş gücünün fiatı ile bu iş gücünün ürünü arasında büyük bir fark var. Bir iş günü karşılığı verilen iş ücreti, işçiyi ve çoluk çocuğunu yirmi dört saat yaşatabilmek için gereken şeyi ifade ederse de, işçinin bir iş günü zarfında meydana getirdiğini aslâ ifade etmez. Sermaye sahibi çok iyi biliyor ki, ödediği üç liralık gündelik, işçisinin yirmi dört saatlik geçimini karşılamaktadır. Fakat, atölyesinde on iki saat çalışan işçinin bu süre içinde istihsal ettiği şeyi karşılamamaktadır. Patron bütün bunları biliyor. Tıpkı bir çiftçi gibi: Çiftçi, hem beslediği ineğin kendisine neye mal olduğunu bilir; hem de bu ineğin verdiği süt, peynir, tereyağ v. s. nin ineğin masrafiyle ne kadar farklı olduğunu.

İş gücünün acaip bir hassası vardır ki, o da şudur: malolduğundan fazla verişi. Ve, işte bunun içindir ki, sermaye sahibi pazara gitmiş ve acaip hassası olan iş gücü adındaki metaı satın almıştır

Buna karşı işçinin söyliyeceği birşey olamaz. Zira, o, sattığı emtianın tam fiatını almıştır. Mübadele kanununa tamamiyle riayet edilmiştir. Satın alan bir kimsenin, pazardan satın aldığı emtiayı dilediği gibi kullanmak hakkıdır. İşçi buna karışamaz. Tıpkı bakkal gibi: Bir bakkal, müşteriye sattığı şeker veya biberin nerede kullanılacağına, bunlarla evde ne yapılacağına nasıl ve ne hakla karışabilir?

Yukarıda farz ettik ki, altı saatlik işle, üç liraya muadil olan 15 gram gümüş istihsal edilebilecektir. Şu halde, iş gücü, altı saatte, üç liralık bir değer istihsal ederse, on iki saatte altı liralık değer istihsal etmiş olur.

İşte, 10 kilogram pamuk ipliğinin değerini gösteren hesap:

Kilosu 3 liradan 10 kilogram pamuk	30 Lira
İş vasıtalarının amortismanı	4 Lira
On iki saatlik iş gücü	6 Lira
Tutarı	40 Lira

Şu halde, paraya sahip olan adam, 37 lira harcamış ve 40 lira eden bir emtia elde etmiş oldu ve böylece üç lira kazandı; parası da yavrulamış oldu.

Problem çözüldü. Kapital doğdu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ GÜNÜ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ GÜNÜ

Kapital, doğar doğmaz, gelişip serpilmek için beslenmek ihtiyacını duyar; ve, bundan böyle ancak kapitalin hayatıyla yaşayan kapitalist, kalbi ve ruhu haline gelen bu yaratığın ihtiyaçlarını karşılamak için, büyük bir ihtimamla uğraşır ve bu ihtiyaçların giderme vasıtasını da bulur.

Kapitalistin, kapitalinin çıkarına olarak, kullandığı ilk vasıta iş gününün uzatılmasıdır. Hiç şüphesiz iş gününün sınırları vardır İlkin bir gün ancak 24 saatten ibarettir; sonra da, bu günlük 24 saatten, işçinin uyumak, yiyip içmek, kuvvetlerini yerine getirmek, v. s., gibi fizik ve moral ihtiyaçları için harcıyacağı saatleri çıkarmak gerektir.

«İş gününün muhtemel uzayıp kısalmaları tabiat ile toplumun çizdiği sınırlarla meydana gelen çenberi aşamıyacaktır. Fakat bu sınırlar kendiliklerinden pek lâstiklidirler ve genişleyebilen çok büyük bir yer bırakırlar. Bunun içindir ki, 10, 12, 14, 16, 18 saati bulan

yâni pek muhtelif uzunluk gösteren iş günleri bulabilmekteyiz.

Kapitalist, ış gücünü bir günlük değeri ile satın aldı. Demek ki, işçiyi, bütün bir gün, işinde çalıştırmak hakkını kazandı. Bir günlük iş nedir? Her hal-ü kârda tabiatın bir gününden daha kısa olan bir gündür. Acaba ne kadar kısa? Kapitalistin, bahis konusu olan bu iş gününün gerekli sınırı hakkında, kendine özgü bir görüşü vardır .. İşçinin çalıştığı müddet, kaplitalistin satın aldığı iş gücünün tükettiği müddettir. Eğer, ecir yâni ücretle çalışan işçi bu belli süreyi kendisi için tüketirse, kaplitalistten çalmış olur.

Kapitalist, demek oluyor ki, emtianın mübadele kanununa dayanır. Herhangi bir alıcı gibi, emtiasının kullanış değerinden, mümkün olduğu kadar fazla kâr çıkarmağa bakar. Fakat, bir anda, işçinin sesi yükselir:

— Sana sattığım emtia, diğer bir sürü meta'lar gibi değildir Onun kullanılışı değer yaratır: Bu meta'ın mal olduğu fiyattan daha büyük bir değer. Öteki metalardan farklı oluşunun sebebi de budur. Böyle olmasa sen onu ne diye satın alasın? Senin için, kapitalin işletilmesi demek olan sey, benim için iş gücünün haddinden fazla harcanışı demektir. Sen de, ben de, pazarda tek bir kanundan başka şey tanımayız: O da, meta'ların mübadelesi kanunudur. Emtianın tüketimi onu teslim eden satıcının değil de teslim alan alıcınındır. Demek, günlük işgücünün kullanılışı senindir. Fakat ben, yeniden satabilmek için, günlük satış fiyatı ile, onu hergün yeniden istihsal edebilmeliyim. Yaş v.s. den dolayı tabiî kuvvet kaybından sarf-ı nazar etmek şartı ile, bugün olduğu gibi yarın da aynı kuvvet, sağlık ve canlı-

lığı muhafaza eden normal şartlarda çalışabilmeliyim. Sen bana, biriktir ve yeme içme! diye durmadan vaaz edip akıl hocalığı ediyorsun. Pekâlâ! Biricik zenginliğim olan şeyin, iş gücünün aklı başında ve tutumlu idarecisi olarak tasarruf etmeği ve her türlü çılgınca israftan kaçınmağı ben de isterim. Benim istediğim, ancak, iş gücünün normal süresine ve muntazam gelişmesine uygun düşebilecek miktarını, hergün harekete getirmek ve işe tahvil etmektir. Sen, iş gününün ölçüsüz uzatılması, ile yalnız bir günde, benim üç günde yenileyemiyeceğim iş gücü miktarından daha fazlasını kullanabilirsin. Senin böyle işten kazandığım, ben iş özünden kayıp ederim. İş gücünün kullanılışı ile bu gücün çalınması birbirinden tamamiyle ayrı iki şeydir. Eğer, makûl bir iş nizamına bağlı orta bir işçinin ortalama hayat devresi 30 yıl ise ve sen benim iş gücümü 10 yılda tüketirsen, onun gündelik değerinden ancak 1/3 i vermiş ve her gün emtianın 2/3 ini çalmış olursun.

Sen, üç günlüğünü tükettiğin halde bir günlük iş gücünü ödüyorsun. Bunun içindir ki, ben normal uzunlukta bir iş günü istiyorum ve bunu isterken de senin âlicenaplığına seslenmiyorum Zira para işlerinde hislerin yeri yoktur. Sen, örnek bir burjuva, belki de Hayvanları Koruma Derneği üyesi ve hattâ evliya dahi olabilirsin; fakat, sen benim karşımda şahsını temsil etmiyorsun, şahsından gayrısını temsil ediyorsun. Karşımda patron olarak duruyorsun. Ve patronun göğsünde kalb diye çarpan birşey yoktur. Orada vuruyor gibi görünen şey benim kendi kalbimin vuruşlarıdır. Normal iş gününü istiyorum. Çünkü, herhangi bir satıcı gibi, emtiamın değerini istiyorum.

Görülüyor ki, pek lâstikli sınırlardan sarf-ı nazar edilirse, meta'ların mübadelesi kanunu mahiyet itibariyle, iş gününe ve binaenaleyh fazla çalışmağa bir sınır tayin eden hiçbir şey ihtiva etmez. Kapitalist, işgününün süresini mümkün olduğu kadar uzatmak istediği ve bir iş gününden iki iş günü çıkarmak istediği vakit, alıcılık hakkını kullanmaktan başka birşey yapmıyor. Öte yandan, satılan emtianın özel vasfı alıcı tarafından tüketimine sınırlar koymaktadır. İşçi de, iş gününü belli bir normal sürede tutmak istediği zaman satıcılık hakkını kullanmaktan başka bir şey yapmış olmuyor. Şu halde, burada bir antinomi, yâni hakka karşı hak suretinde bir hukuk çatışması var. Zira meta'ların mübadelesini düzenleyen kanunun damgasını bu her iki hak eşit olarak taşımaktadır. İki eşit hak arasında karar veren ise kuvvettir. »

Bugün tamamiyle kapitale bağlı olan ve onun hizmetinde çalışan kuvvetin nasıl davrandığını anlatacağımız olaylar dile getirecektir. Bu kitapta anlatılan bütün olaylar İngiltere'den alınmıştır: Çünkü, evvelâ orası kapitalist istihsalin âzami gelişmesine vardığı bir ülkedir. Ve esasen bütün uygar ülkeler bu âzami gelişmeye yönelmişlerdir. İkinci olarak da muntazam hükûmet komisyonlarının gayretleriyle toplanan iş şartlarına ait münasip miktarda belgeler malzemesi yalnız İngiltere'de vardır. Bu özet kitabın mütevazi sınırları, Marx'ın eserinde toplanmış olan zengin materyallerin ancak küçük bir kısmını sunabilecektir.

İşte 1860 ve 1863 de seramik endüstrisinde yapılan anketlerden çıkarılmış bazı olaylar : 9 yaşında W. Wood çalışmağa başladığı zaman 8 yaşına varmasına

iki ay vardı. Haftanın her gününde sabahın altısından akşamın dokuzuna kadar, yâni günde 15. saat çalışıyordu. 12 yaşındaki J. Murray kalıpları taşır ve çarkı çevirirdi. Sabahın altınsında ve bazan da dördünde çalışmağa başlıyordu. İşinin ertesi güne kadar uzadığı da oluyordu. Böyle çalıştırılan yalnız bu çocuk değildi. Aynı muameleyi gören 8 - 9 çocuk da onunla beraberdi. Hekim Charles Pearson bir hükûmet komserine şunları yazmıştı :

«Söyliyeceklerim, istatastiklere değil de şahsen gördüklerime dayanmaktadır. Şunu temin ederim ki, anababalarının ve patronlarının açgözlülüklerini tatmin için öldürücü bir çalışma altında sıhhatleri feda edilen bu zavallı yavruların manzarasından çok defa isyan etmişimdir.»

Adı geçen bu hekim, çömlekçilerde görülen hastalıkların sebeplerini birbir sıralıyor ve asıl sebebi, yâni uzun iş saatlerini belirterek listesini kapıyor.

Kibrit imalâthanelerinde, işçilerin yarısı 13 yaşından aşağı oğlan çocukları ile 18 yaşından aşağı kız çocuklarıdır. Sağlığa aykırı ve iğrendirici olan bu endüstrinin o kadar kötü bir şöhreti vardır ki, halkın ancak en sefil tabakası çocuklarını oraya yollar. Komiser White'in 1863 de dinlemiş olduğu şahitler arasında, 18 yaşından aşağı 260, 10 yaşından aşağı 40 çocuk vardı. 10 tanesi ancak 8 yaşında idi ve beşi de henüz 6 yaşında idi. İş günü, 12, 14 ve 15 saat arasında değişiyordu.

Gece çalışılıyordu; yemek saatleri belli değildi ve hemen her vakit pis fosfor kokan fabrika binasının içerisinde yeniliyordu.

Halı fabrikalarında, en faal mevsimde, Ekim'den

Nisan'a kadar, sabahın altısından akşamın onuna ve hatta gece daha da geç vakitlere kadar iş devam ediyordu. 1862 kışında 19 genç kızdan altısı aşırı çalışmanın sebep olduğu hastalıklar yüzünden fabrikayı bırakmak zorunda kalmışlardı. Çalışan kızların yorgunluktan uyuklamaması için sık sık dürter dururlarmış. Çocuklar o kadar yorgun düşüyorlardı ki, uykusuzluktan gözleri kapanıveriyordu. Bir işçi, anket komisyonu önünde, şöyle ifade vermişti: «Şu yavrucağımı yedi yaşında iken karda kışda fabrikaya sırtımda götürüp getirirdim. 16 saat çalışırdı! Çok defa makine basında iken yanında diz çökerek karnını doyururdum, zira bir an bile işinin başından ayrılmasına imkân yoktu.» 1863 Haziranının sonuna doğru, Londra gazeteleri, «Pek fazla iş yüzünden» saraya eşya veren bir tüccarın dükkânında çalışan 20 yaşındaki bir şapkacı kızın ölümü münasebetiyle epeyi gürültü koparmışlardı. Bu işçi kızı umumiyetle günde 16,5 saat çalışırdı. Şapkacı kızların ortalama iş günü esasen buydu. Fakat, sarayda verilecek bir balo için, diğer 60 işçi kızla beraber istisnai olarak aralıksız 26,5 saat çalışmak zorunda kalmıştı. Ve işini bitiremeden ölmüştü. Ölünün başına çok geç çağrılan hekimin söylediğine göre, ölüm sebebi bu kızcağızın çok kalabalık bir atelyede çalışması ve havalandırılmayan daracık bir odada yatmasıydı.

Londra'nın en kalabalık mahallelerinden birinde demircilerin yıllık ölüm nispeti 1000 de 31 dir. Haddizatında sağlığa hiç de zararlı olmayan bu meslek aşırı çalısma yüzünden öldürücü oluyor.

İşte, kapital, böylece emeği sömürüyor ve ona iş-

kence ediyor. İş ve emek çok acı çektikten sonra nihayet kapitale karşı koymağa çalışmaktadır. İşçiler birleşiyorlar ve normal bir iş gününün kabul edilmesini sosyal iktidardan istiyorlar. Oysa ki, kanunu yapan ve uygulayan kimseler işçilerin karşılarına dikilenlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İZAFİ ARTIK - DEĞER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İZÂFÎ ARTIK - DEĞER

İş gücü, mal olduğu fiyattan (iş ücretinden) daha büyük bir değer, yâni bir artık - değer yarattığı için, kapitali doğurdu. Ve ondan sonra da artık - değer iş gününün uzatılması ile arttığından, kapitale çocukluk çağı için yeter bir yiyecek sağladı. Fakat, kapital büyüyor, ve artık - değer, onun artan ihtiyaçlarını gidermek için artmak zorunda kalıyor. Evvelce gördüğümüz gibi, artık - değer'in artması demek, iş gününün yeniden uzatılması demektir. Bununla beraber, bu iş gününün uzunluğu ne kadar elâstikî olursa olsun sonunda ister istemez bir sınıra gelip dayanacaktır. Gerçekten, kapitalistin, işçiye en mübrem ihtiyaçlarını gidermek için bıraktığı müddet ne kadar az olursa olsun, iş günü tabiî bir sınıra; ve sonuç olarak da, artık - değer'in artması aşılmaz bir engele çarpıyor. Bir iş gününü AB çizgisi ile gösterelim :

A ——————— D ——————— C ——————— B

A harfi başlangıcı, B harfi de sonu, yâni daha ötesine gidilemiyecek olan tabiî haddi gösterecektir. AC, işçinin aldığı iş ücretine muadil değeri istihsal ettiği iş günü parçası; ve CB de artık - değer istihsal ettiği iş günü parçası olsun. Pamuk ipliği imâlinde çalışan işçimiz üç lira gündelik alıyor ve iş gününün yarısı kadar sürede, gündeliğinin değerini yeniden istihsal ediyordu. İş gününün öteki yarı süresinde de istihsal ettiği şey üç liralık artık değerdi. AC işi ile gündeliğin değeri yeniden istihsal edilir ki, bu işe gerekli iş denilir: Artık - değer istihsal eden CB işine de fazla iş denir. Kapital fazla işe susamıştır; çünkü artık - değeri doğuran fazla iştir. Uzatılmış fazla iş, iş gününü uzatır; ve iş günü, en sonunda, tabiî sınırı olan B ye rastlar ki, bu fazla işin ve artık - değerin önüne aşılmaz bir engel olarak dikilir. Bu takdirde ne yapmalı? Kapitalist bunun çaresini çarçabuk bulur. Fazla işin iki sınırı olduğunu görmüştür: Bu sınırlardan biri yâni B, iş gününün haddi; öteki de yâni C de gerekli işin haddidir. Madem ki, B sınırı kımıldamıyor, kımıldayan sınırı bulmalı. Bu sınır C sınırıdır. Şayet, C sınırı D noktasına getirilebilirse, CB fazla işi DC uzunluğunca arttırılmış ve aynı zamanda AC gerekli işi o nispette azaltılmış olur. Artık - değer, böylece, artmağa devam çaresini bulmuş olacaktır. Fakat, daha önce olduğu gibi, mutlak tarzda yâni iş gününün uzunluğunu bir düzüye uzatarak değil de, fazla işi arttırarak. Ve, gerekli işi o nisbette azaltmak suretiyle arttırarak. Birincisi mutlak artık - değerdi; İkincisi ise izafî artık - değerdir.

İzafî artık - değer gerekli işin azaltılmasına dayanır; gerekli işin azaltılması gündeliğin azaltılmasına da-

yanır; gündeliğin azaltılması işçiye gerekli şeylerin fiyatının azaltılmasına dayanır. Şu halde izâfî artık - değer işçinin muhtaç olduğu meta'ların değerinin azalmasına dayanır.

Denebilir ki, izâfî değeri elde etmek için daha kolay bir çare vardır. Ve bu çare de şudur: İşçiye hak ettiğinden daha az bir gündelik vermek yâni pazara sürdüğü meta'ın, iş gücünün tam bahasını ödememek. Pratikde pek sık uygulanan bu çareyi biz nazara alamayız. Zira, mübadele kanununa tam mânası ile riayet edileceğini kabul ediyoruz. Bu mübadele kanununa göre de, bütün meta'lar ve buna binaen de iş gücü tam değeri ile alınıp satılmalıdır. Bizim kapitalist daha önce de gördüğümüz gibi sapına kadar namuslu bir burjuvadır. Ve kapitalini arttırmak için, namusuna halel getirecek bir vasıtaya asla baş vurmayacaktır.

Diyelim ki, bir işçi, bir iş gününde kapitalistin 7,5 liraya sattığı bir meta'dan altı çeşit eşya istihsal etmiş olsun. Bu malın değerinde ilk madde ve iş vasıtaları bir buçuk lira ve 12 saatlik iş gücü de altı lira etsin. Birleşen bu üç unsurun tutarı 7,5 lira oluyor. Kapitalist 7,5 liralık değerde 3 liralık bir artık - değer ve her çeşitte 50 kuruşluk bir artık - değer buluyor. Çünkü işçinin gündeliği üç lira ve ilk madde ve iş vasıtaları masrafı da 1,5 lira olduğu için her parçaya 75 kuruş harcamış ve çeşit başına 125 kuruş yâni bir lira yirmibeş kuruş kazanmıştır. Diyelim ki, yeni bir iş sistemi ile, veya sadece eski sistemi mükemmelleştirerek istihsali iki misline çıkarsın ve günde altı çeşit yerine on iki çeşit elde edebilsin. Şayet altı çeşitteki ilk madde ile iş vasıtaları 1 lira 50 kuruş tutuyorsa 12 çeşitte 3 lira tutacak-

tır. Yâni her çeşit için 25 kuruş. Bu 3 lira, kapitalistin işçiye 12 saatlik süre içinde iş gücünün kullanılması için ödediği üç liraya eklenince 6 lira eder ki, bu 6 lira, 12 çeşidin maliyet fiyatıdır. Buna binaen, her çeşit, kapitaliste 50 kuruşa gelir ve bunlara artık - değerin (yâni 3 liranın) 12 de biri, yâni 25 kuruş eklenir. Şu halde her çeşidin değeri 75 kuruş olur.

Kapitalist şimdi pazarda daha büyük bir sürüm bulmak ihtiyacını duyar, çünkü satacağı emtia iki misline çıkmıştır. O bunu da başarır. Pazara sürdüğü metaın fiyatını biraz düşürüverir. Başka bir deyişle, kapitalist, malının pazarda iki misli satılması için bir çare bulmağa mecburdur. Fiyatı düşürerek bu çareyi müşteriye sağlar; demek ki, meta'larını eski fiyatları olan bir lira 25 kuruşdan biraz daha ucuza satacaktır. 1 lira 25 kuruştan ucuza ve fakat bugünkü değeri olan 75 kuruştan da fazlasma. Diyelim ki, her birini bir liraya satacak ve mallarının sürümünü iki misline çıkarmağı sağlıyacaktır. Bugün bu mallardan 6 lira kazanıyor: 3 lira artık - değer ve her 3 lira da her metaın değeri ile (yâni 75 kuruşla) satış fiyatı (yâni bir lira) arasındaki farkın 12 ile çarpılmasını gösteren 3 lira.

Görülüyor ki, kapitalist, bu üretim artışından büyük bir kâr sağladı. Demek ki, endüstrilerinin ürünlerini arttırmak kapitalistlerin çok işine gelir. Kapitalistler herhangi bir üretim kolunda hemen hergün bunu başarmaktadırlar. Fakat emtianın değeri ile satıldığı fiyat arasındaki farkı temsil eden olağanüstü kazanç az sürer. Çünkü, yeni veya mükemmelleştirilmiş üretim sistemini herkes kabul etmek ve uygulamak zorunda kalır. Sonuç da şu olur: Emtianın satış fiyatı gerçek

değerine irca edilir. Eskiden bu değer bir lira 25 kuruştu ve mal 1 lira 25'e satılıyordu. Bugün ise ancak 75 kuruştur ve mal da bir liraya değil de 75 kuruşa satılıyor. Fakat, kapitalist, emtianın değeri ile satış fiyatı arasındaki farktan hasıl olan kazanca bundan böyle sahip çıkamıyorsa da, artık - değerin bütünlüğünü tamamiyle muhafaza etmektedir. Bu artık - değer sadece 6 çeşit yerine 12 çeşit üzerine dağıtılmış bulunmaktadır. Fakat, 6 çeşit ne kadar zamanda istihsal ediliyor idiyse, bu sefer 12 çeşit aynı süre içinde, yâni, 12 iş saatinde istihsal edildiğinden artık - değer değişmemiş olarak kalır. Ve, son sonuç olarak da, 12 satlik bir iş gününde —ve fakat iki misline çıkarılmış bir üretimle— daima 3 liralık bir artık - değer elde edilir.

Bu üretim artışı işçiler için lüzumlu meta'lara dokunduğu vakit, sonuç iş gücü fiyatının düşmesi ve, netice itibariyle, gerekli işin azalması ve izâfi artık - değeri yaratan fazla işin artmasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KO - OPERASYON

BEŞİNCİ BÖLÜM

KO-OPERASYON

Kapitalistimizin fiil ve hareketleri ile uğraşalı pek az oluyor. O, bu arada, mutlaka daha da zenginleşmiş olacak. Atölyesine dönelim. Belki, orada pamuk ipliği yapan dostumuz işçiyi tekrar görebilmenin zevkini tadarız. İşte geldik. Girelim.

Hayret! İşbaşında birtek işçi değil, hepsi de sessiz ve asker gibi muntazam sıralanmış birçok işçi görüyoruz. İşbaşları ve kontrolörler eksik değil. Bunlar, subaylar gibi, işçi saflarını teftişten geçiriyor, herşeyi inceden inceye gözden geçiriyor, emirler veriyor ve bu emirlerin noktası noktasına uygulanmasına nezaret ediyor. Kapitaliste gelince, ortalıkta onun gölgesi bile yok. İşte bir camlı kapı açıldı ve içeriye yol verdi. Belki de odur? Şimdi görürüz. Bu gelen önemli bir kişi, fakat bizim kapitalist değil. İşçilerin başındakiler yeni gelen adamın etrafında toplanıyorlar ve onun emirlerini başları eğik dinliyorlar. Bir elektrik zili işitiliyor. Bir işbaşı, tavandan duvar boyunca inen madenî bir tübün ucuna kulağını dayıyor. Ve hemen gelip müdür beye-

fendiye patronun kendisi ile görüşmek istediğini bildiriyor. İşçi kalabalığı arasında eski ahbab iplikçiyi arıyoruz ve sonunda onu bir köşede dünyadan geçmiş bir halde işine dalmış buluyoruz. Sararmış, bir deri bir kemik kalmış, yüzünde derin tasa okunuyor. Onu, vaktiyle, pazarda görmüştük. Altın babası sermayecinin karşısında, eşit şartlarla işgücünü satıyordu. Aralarındaki mesafe amma da artmış! Şimdi o, atölyeyi dolduran işçi kalabalığı arasında kaybolmuş ve aşırı derecede uzun bir iş gününün yükü altında ezilmiş gitmiş. Para babasına gelince, o artık büyük kapitalist. Olempos'unun tepesinde Tanrı gibi kurulmuş. Bir sürü aracı vasıtası ile emirlerini halkına ulaştırıyor.

Acaba ne oldu? Bundan basit ne var: Kapitalist zenginleşti. Kapital pek çok arttı; ve, kapitalist, yeni ihtiyaçlarını gidermek için, **ko operatif** işi, yâni kuvvetlerin birleşmesi ile yapılan işi uyguladı. Eskiden birtek işgücünün işlediği bu atölyede bütün bir işgüçleri ko-operasyonunun işlediği görülüyor. Kapitali artık çocukluktan çıkmış görüyoruz, ve ilk defa olarak, gerçek görünüşü ile karşımıza dikiliyor.

Kapitalin ko-operasyonda bulduğu avantajlar dörde ayrılabilir:

Birincisi şudur:

Kapital, sosyal iş kavramını ko-operasyonda gerçekleştirir. Sosyal iş gücü — daha önce söylediğimiz gibi — belli bir üretim merkezinde, orta bir ustalık derecesiyle çalışan bir miktar işçi üzerinde ortalama olduğuna göre, aşikârdır ki, her ferdî iş gücü, ortalama veya sosyal güçten az çok uzaklaşacaktır. Buna binaen, bu

ortalama veya sosyal güc de ancak aynı atöleyede büyük sayıda iş kuvvetlerini toplıyarak yâni ko-operasyonu uygulayarak elde edilebilir.

İkinci avantaj, iş vasıtalarında sağlanan tasarruftur. Bir tek işçinin işine yarayan aynı atölye, aynı kalöriferler, v.s. bundan böyle bir çok işçilerin işine yarayacaktır.

Ko-operasyonun üçüncü avantajı, iş gücünün artmasıdır.

Dördüncü avantaj şudur:

Tak başına kalmış kuvvetlerle yapılması imkânsız olan veyahut pek eksik bir tarzda yapılabilen işleri yapabilecek şekilde kuvvetlerin konbine edilmesi imkânı. Herkes bilir ki, elli işçinin bir saatte kaldırabildikleri en ağır cisimleri tek bir işçi durmadan elli saat çalışırsa gene de yerinden bile kıpırdatamaz. Bir tek işçinin 12 saatte çıkaramıyacağı ağır malzemeyi 12 işçi 1 saatte yapının alt katından en üstüne elden ele çıkarıverirler. İskele kurulmuş yapılarda hemen her gün bu olayı görebiliriz. 20 dülgerin bir günde çıkardığı iş tek bir dülgerin 20 günde çıkaracağı işten çok daha fazla değil midir?

«Ko-operasyon, kapitalist üretiminin temel tarzıdır.»

ALTINCI BÖLÜM

İŞ BÖLÜMÜ VE MANÜFAKTÜR

ALTINCI BÖLÜM

İŞ BÖLÜMÜ VE MANÜFAKTÜR

Bir metaın imâlı ıçin gerekli işin muhtelif kısımlarını icra eden işçileri atölyesinde toplıyan kapitalist ko-operasyona özel bir karakter kazandırır: İş bölümünü ve manüfaktürü kurar ki, bu manüfaktür de «uzuvları insanlar olan bir üretim organizmasından başka birşey değildir.»

Manüfaktür, daima iş bölümü temeline dayanmakla beraber, gene de çifte kökü vardır. Gerçekten, bazı hallerde, manüfaktür — bir metaın imali için gerekli — muhtelif operasyonları aynı atölyede bir araya getirmiştir. Öyle operasyonlar ki, aslında muhtelif metiyeler olarak, birbirlerinden farklı ve ayrı idiler Diğer bazı hallerde ise, manüfaktür muhtelif iş operasyonlarını — bunları aynı atölyede bırakmak suretiyle — bölmüştür. O, operasyonlar ki, eskiden, bir metaın imalinde bir bütün teşkil etmekteydi.

«Bir saltanat arabası, eskiden,— arabacı ustası, saraç, yontucu, çilingir, çemberci, tornacı, sırmacı, cam-

cı, boyacı, cilâcı, yaldızcı v.s. gibi — birbirinden bağımsız birçok zanaatçının kollektif ürünü idi. Araba yapan manüfaktür bunların hepsini aynı yerde topladı ki, orada hepsi aynı zamanda ve işi elden ele geçirerek çalışıyorlar. Bir araba yapılmadan yaldız vurulamaz, doğrudur; fakat, aynı zamanda birçok araba birden yapılırsa, yaldızcı, hazırlanan arabaları durmadan yaldızlama işiyle uğraştırılabilir ve bu arada da öteki arabalar başka bir fabrikasyon sahasından geçmiş bulunur.»

Manüfaktür, bir iğnenin yapılmasını yirmiden fazla kısmî operasyona bölmüştür ki, bunların tümünü eskiden bir tek iğneci yapardı. Demek oluyor ki, manüfaktür bazan birçok zanaatları birtek zanaat halinde topladığı gibi, bazan da bir zanaatı birçok zanaatlara bölmektedir.

Manüfaktür, iş kuvvetlerini ve iş araçlarını çoğalttığı gibi, onları tek ve biricik iptidaî operasyona durmadan uygulamak suretiyle, son derece teknik ve basit hale sokuyor.

Kapitalin — çeşitli iş kuvvetlerinin her birini iptidaî ve daima aynı kalan bir operasyona özelleştirerek — manüfaktür vasıtası ile gerçekleştirdiği faydalar pek büyüktür. İş gücünün, haz ve incelikten yana kazancı önemli olur. Birtek kişi tarafından yapılan bir metaın imalindeki muhtelif safhalar arasında bulunan bütün küçük aralıklar, bu kimse hep aynı operasyonu yaparsa, ortadan kalkar. İşçi, bundan böyle, bir zanaatın tümünü öğrenmek zorunda değildir. Sadece bu zanaatin tek ve çok basit bir operasyonunu öğrenecektir. Bunu da, zanaatin tümünü öğrenmek için gerekenden daha kısa bir zamanda ve çok daha az masrafla ögrenir. Bu

masraf ve zaman azalmasının sonucu **fazla iş** ve **artık - değer** artışı olur. Zira iş gücünün yeniden üretimi için gerekli süreyi kısaltan herşey **fazla iş** alanını genişletir. Kapitalist, tam bir asalak olarak, işçinin sırtından, semizledikçe semizler ve bundan en fazla zararlı çıkan da işçi olur.

«Manüfaktür ferdî iş tarzını baştanbaşa devrimleştirir ve iş gücünün ta köküne saldırır. İşçinin detay ustalığını — birçok üretimci istidatlarının kaybı, bahasına — görülmemiş bir şekilde geliştirerek, işçiyi deforme eder. Tıpkı, La Plata Devletlerinde derisini ve iç yağını almak için bütün bir öküzün feda edilmesi gibi.

«Bölünen ve daha küçük bölümlere yeniden bölünen ve muhtelif kişilere taksim edilen sadece iş değildir; kişinin kendisi parçalanmış ve kısmî bir işin otomatik zembereği haline gelmiştir. O suretle ki, bir insanı kendi vücudunun alelâde parçası gibi gösteren Menenius Agrippa'nın saçma masalı âdeta gerçekleşmiş gibidir.

Dugalt Steward, manüfaktür işçilerine **işin detaylarında kullanılan canlı otomatlar** diyor.

«İşçi, oldum olası, kapitaliste iş gücünü satar; çünkü maddî üretim vasıtalarından yoksundur. Şimdi, işçinin ferdî işgücü ancak satılmak şartıyla mevcuttur. Satıldıktan sonra, ancak kapitalistin atölyesinde bulunabilen bir bütün içinde ve bir tümün parçası olarak işliyebiliyor. Tanrının sevgili yaratığı olan ulusun, yâni, İsrailoğullarının alın yazısı Yehova'nın kulu olmaktı. Tıpkı bunun gibi, iş bölümü, manüfaktür işçisine damgasını vurur ve bu damga onu kapitalin malı mülkü yapar. Storch'un dediği gibi, bileğinde altın bilezik

taşıyan bağımsız zanaatçı, nerede olsa çalışıp ekmeğini kazanabilir; fakat manüfaktür işçisi tek başına yaşayamaz; arkadaşlarından ayrılınca işe yaramaz.

Entellektüel üretim kuvvetleri bir yanda gelişir; çünkü öte yanlarda kaybolup gitmiştir. Parçalara ayrılmış işçilerin kaybettikleri, kendileri ile çarpışma halinde, kapitalde toplanır. Manüfaktür iş bölümü, onların karşısına entellektüel üretim kuvvetlerini bir başkasının mülkü ve kendilerini boyundurukta tutan bir kuvvet olarak çıkarır. Esasen bu ayrılık basit kooperasyonda başlamış bulunmaktadır. Basit kooperasyonda, kapitalist, tek başına kalmış işçinin karşısında kollektif işçinin birliğini ve iradesini temsil eder. Bu ayrılık, daha sonra, manüfaktürde gelişir. O manüfaktür ki, emekçiyi, bir parsel işçi haline sokarak, sakatlar. Gene bu ayrılık, nihayet, büyük endüstride tamamlanır. O büyük endüstri ki, bilgiyi işten ayırır. Bunu da, bilgiyi işten bağımsız bir üretim gücü yaparak başarır ve böylece onu da kapitalin hizmetine almış olur.

Manüfaktürde, kollektif işçinin ve sonuç olarak kapitalin, sosyal üretimci kuvvet olarak zenginleşmesinin şartı, işçinin ferdî üretim kuvvetleri halinde fakirleşmesidir. Ferguson'un deyişiyle, batıl inançları doğuran cehalet, endüstrinin de anasıdır. Gerçekten, XVIII. yüzyılın ortasında. bazı manüfaktürlerde, bazı basit operasyonlar için yarı budala işçiler kullanılıyordu

Adam Smith, uygarlaşmış ve endüstri hayatına girmiş toplumlarda fakir fukaranın yâni büyük halk yığınının erken düşmesini iş bölümünün sonucu olarak görüyor ve buna karşı devlet tarafından biraz olsun eğitimini öğütlüyor.

Ferguson der ki : «Her şeyin ayrılığı bir devirde, düşünme sanatı da başlı başına bir zanaat teşkil edebilir.»

Esasen, umumiyetle toplumda, bir dereceye kadar beden cılızlığı ile sönük zekâ iş bölümünün kendisinden ayrılamaz. Fakat, manüfaktür devri, iş kollarının bu sosyal ayrılığını çok daha ileriye götürdüğü ve aynı zamanda kendisine özgü bölümle kişiyi tâ hayat kökünden vurduğu için, ilk defa bir sanayi patolojisine materyel ve imkân veren o olmuştur.

D. Urkuhart der ki : «Bir insanı tekrar tekrar bölmek, onu, hükme müstahaksa idam etmek, değilse katletmektir. İşin bölümden sonra yeniden bölünmesi bir ulusu hançerlemekle birdir.»

Hegel, iş bölümü hakkında pek sapkın inançlar besliyordu. Hukuk Felsefesi'nde diyor ki : «Aydın insan deyince, ilkin şu anlaşılmalıdır: Başkalarının yaptığı bütün şeyleri yapabilen insan.»

Kapitalist şeklinde, iş bölümü, izâfi artık - değer istihsaline yarayan özel bir metotdan başka birşey değildir. Yâni, ancak, işçinin zararına — millî zenginlik denilen — kapitalin verimini arttırmağa yaran bir özel metottur. İş bölümü denilen bu metod, işçinin zararına olarak — ve sırf kapitalistin kârı için — işin sosyal üretim gücünü geliştirir. Kapitalin emeği boyundurukta tutması için yeni şartlar yaratır. Bir yandan, tarihî bir ilerleme ve toplumun ekonomik gelişmesinde bir safha olarak görünürse de öte yandan, medenî ve çok ustalıklı bir yaman sömürme vasıtasıdır da.»

YEDİNCİ BÖLÜM
MAKİNELER VE BÜYÜK ENDÜSTRİ

YEDİNCİ BÖLÜM

MAKİNELER VE BÜYÜK ENDÜSTRİ

«John Stuart Mill, **Politik Ekonominin Prensipleri** adlı eserinde, şöyle diyor: «Bugüne dek yapılan bütün mekânik icatlar, herhangi bir insanın günlük çalışma yükünü hafifletmiş midir?» Mill şöyle demeliydi: «Geçimini başkasının emeğinden sağlamayan insan.» Zira, makinelerin aylak kibar sayısını bir hayli arttırdığı muhakkaktır. Esasen, makinelerin kapitalist biçimde uygulanmalarının amacı işçilerin yorgunluğunu hafifletmek değildi. Üretimci işgücünün diğer bütün gelişmeleri gibi; makinelerin kullanılışı, sadece emtia fiyatının düşmesini sağlamak içindir: Geçimini ödemek için işçinin muhtaç olduğu is günü parçasını kısaltacak ve bu işgününün öteki parçasını — kapitaliste bedava verdiği işgünü parçasını — uzatacak tarzda sağlamak için. Bu, artık . değer istihsal etmek için başvurulan bir vasıtadır.»

İşçiyi düşünen kim? Kapitalist onunla meşgul olursa, bunu niçin yapar dersiniz? Sadece, işçiyi daha

iyi sömürmenin yolunu bulmak; ve bunu incelemek için. İşçi, iş gücünü satıyor. Kapitalist te bunu satın alıyor. Artık - değer vasıtasıyla, kapitali doğurtup çoğaltabilecek biricik meta' olarak satın alıyor. Demek oluyor ki, kapitalist, gittikçe daha çok miktarda artık - değer elde etmekten başka bir şeyle uğraşmıyor. Mutlak artık - değer kaynaklarını tükettikten sonra, izâfî artık - değeri buldu. Şimdi görüyor ki, makineler vasıtası ile, aynı süre içinde eskisine nispetle iki defa, dört defa, on defa fazla bir ürün elde edebilecektir; ve makinelerle iş görmeğe başlıyor. Kooperasyon, manüfaktür, böylece, büyük endüstri haline geçmek üzere biçim değiştiriyor; ve atölye de, sonunda, fabrika oluyor.

Kapitalist, — iş bölümü ile — işçiyi sakatladıktan, onu birtek kısmî operasyonu yapmak zorunda bıraktıktan sonra, bizi daha hazin bir manzara karşısında bırakıyor. İşçinin elinden — kendisine sanatını, eski tam adamlık durumunu hatırlatan — biricik imtiyazı koparıp alıyor ve bu imtiyazı makineye veriyor. İşçiye işçilik rolünü bırakarak, makineye kımıldatıcı kuvvet rolünü vereceğine, makinenin kendisini el ameliyesi organı yapıyor ve artık işçiye yalnız gözeticilik ve bazan da harekete getirme vazifesinden başka iş bırakmıyor.

Kapitalist, makinelerin kabulü ile, ilkin muazzam bir kâr gerçekleştiriyor. İzâfî artık - değer hakkında söylediklerimiz hatırlanırsa bu cihet kolayca anlaşılmış olur. Fakat, mekânik istihsal sisteminin yayılması ile olağanüstü kazanç durur ve yalnız üretimin artması kalır ki, makinelerin yayılmasıyla umumileşince işçiye gerekli şeylerin değerini ve, böylece, gerekli iş süresini,

gündelik haddini azaltır; ve sonuç olarak da **fazla iş** ile **artık - değeri** çoğaltır.

Kapital, **değişmiyen kapital** ve **değişen kapital** diye ikiye ayrılır. İş vasıtalarının ve ilk maddelerin temsil ettiği kapitale **değişmiyen kapital** denir. Binalar, kalöriferler, avadanlıklar, — içyağı, kömür, zeytinyağı v.s. gibi— yardımcı maddeler, —demir, pamuk, ipek, gümüş, kereste v.s. gibi— ilk maddeler, bütün bu şeyler **değişmeyen kapitali** meydana getirir. İş ücretinin yâni iş gücü fiyatının temsil ettiği kapital ise **değişen kapital** adını alır. Birincisine **değişmeyen** deniyor; çünkü değeri — bir parçasından ibaret bulunduğu emtia değeri içinde — değişmeden kalıyor. İkincisine ise **değişen** deniyor; çünkü, bir emtianın değerine birleştiren kısım olarak girmekle, değeri artıyor. **Artık - değeri**, ancak **değişen kapital** yaratır; makine ise, ancak **değişmeyen kapital**'in parçası olabilir.

Kapitalist, büyük endüstride, muazzam bir geçmiş iş topağından faydalanmağı düşünür; tıpkı bir tabii kuvvetler topağından faydalanacağı gibi, yâni bedava. Bununla beraber, bu amaca varmak için, kapitaliste tüm bir mekanizma lâzımdır. Öyle bir mekanizma ki, az çok pahalıya mal olan materyellerden meydana gelecek ve daima bir miktar emek yutacaktır.

Fakat, kapitalist ne buhar kuvvetini, ne de su ile havanın kımıldatıcı hassalarını satın almak mecburiyetinde değildir. O, ne buluşları ve bunların mekânik uygulanmalarını, ne de icatları ve bir tezgâh avadanlıklarındaki mükemmelleşmeleri satın almak zorunda değildir. Kapitalist, bütün bunları, hiç masraf etmeden, dilediği kadar, kullanabiiir. Bunun için, her birine gerek-

li ve uygun mekanizmayı elde etmesi yeter. Makine, — daha önce söylediğimiz gibi — **değişmeyen kapitalin** parçasıdır. Makinenin, emtia değerinin terkibine girme nispeti, kendi tüketimi ve — kömür, içyağı v.s. gibi — yardımcı maddelerinin tüketimi ile doğru orantılı ve emtianın değeri ile de ters orantılıdır. Bu demektir ki, bir metaın üretiminde bir makinenin aşınması ve yardımcı maddelerinin tüketimi ne kadar çoksa, makine ken di değerinden meta'a o nispette çok aktarır. İşleyen makinenin yaptığı meta'daki değer ne kadar büyükse makinenin aşınması ile mata'a aktarılan değer payı, o nispette küçüktür.

Eğer, buharla işleyen bir şahmerdanın günlük aşınması, kömür v.s. gibi tüketimi koskocaman dövülmüş demir topaklarına dağıtılırsa, her kental demire ancak değerin pek küçük bir parçası düşer. Eğer bu dev - aracın işi küçük çivileri sokmaktan ibaret olsaydı, tabiidir ki, bahis konusu değer parçası fazlalaşacaktı.»

Makine, büyük endüstri sisteminin yayılması ile, kapitalist için doğrudan doğruya olağanüstü bir kazanç kaynağı olmaktan çıkınca, o, daha birçok yollar bulabilir. Öyle yollar ki, kapitalist, o yollardan yararlanarak bu yeni üretim tarzından büyük miktarda artık - değer elde etmeğe devam edebilir.

«Kapital, makineye sahip olur olmaz, hemen şöyle haykırdı: Kadın işi, çocuk işi! İnsanın omuzlarına yüklenen zahmetli işleri azaltacak olan bu güçlü vasıta böylelikle ecirlerin sayısını arttıran bir vasıta halini aldı; yaş ve cins diye ayırdetmeden bir ailenin bütün fertlerini kapitalin sopası altında iki büklüm duruma düşürdü Kapital uğruna zorla çalışma, yalnız, çocuk-

lara verilen oyun hakkının yerini gaspetmekle kalmadı, aile içinde ve aile için yapılan serbest çalışmayı da ortadan kaldırdı ve o serbest çalışmanın yerine geçti.

İş gücünün değeri yalnız yetişkin işçinin değil, aynı zamanda ailesinin de yaşayabilmesi için gerekli zamanla tayin edilmişti. Bütün aile fertlerini pazara atmakla, makine erkeğin iş gücünün değerini bölüyor ve bütün aileye bölüştürüyor; ve böylece işinin iş gücünün değerini azaltıyor. Ailenin meselâ, dört iş gücüne bölünebilen kuvvetlerinin satın alınması, eskiden aile babasının iş gücünün satın alınmasından belki de daha pahalıya mal olacaktır. Fakat, şu da var ki, dört iş günü birtek iş gününün yerini aldığından bir kişinin fazla işine nispetle dört kişinin fazla işi oranında fiyat düşecektir. Şimdi, bir tek ailenin yaşayabilmesi için, dört kişi kapitale iş sağlamakla kalmıyacak, fazla iş de sağlıyacaktır. Böylece makina, kapitalin sömürme alanını, yâni sömürülen insan materyalini çoğaltmakla aynı zamanda sömürme derecesini de şiddetlendirmiş olur.

Maşinizmin kapitalist biçimde kullanılışı mukaveleyi temelinden bozmuş oluyor. Zira mukavelenin ilk şartına göre kapitalist ile işçi karşı karşıya hür insanlar olarak geleceklerdi. Her ikisi de bağımsız emtia sahibi olarak karşılaşacaklardı; birinde para ve üretim vasıtaları, ötekinde iş gücü olacaktı. Oysa ki şimdi, kapital reşit olmayan çocukları veya onlara benziyen kadınları da satın alıyor. İşçi, önceleri kendi işgücünü satıyordu. Ve sattığı bu iş gücünü dilediği gibi satıyordu. Şimdi ise karısını ve çocuklarını satıyor. Bundan böyle o köle tacirinden başka birşey değildir.

Makine, işin verimliliğini arttıran, yâni bir meta'ın üretimi için gerekli iş süresini kısaltan en güçlü vasıta iken — el attığı endüstri kollarında kapitalin dayanağı olarak — iş gününü bütün tabii sınırların ötesine kadar uzatan en güçlü vasıta haline gelir. İş vasıtası, makine haline gelince, işçilerin karşısına bağımsız olarak dikilir.

Kapitalisti harekete getiren tek ihtiras vardır: O, — dayanıklı fakat elâstikî olan — insan tabiatının karşısına diktiği engeli asgarî bir mukavemete irca etmek ister. Makine işinin görünüşteki kolaylığı ve kadınlarla çocukların daha yumuşak ve daha uysal eleman oluşu, bu köleleştirme işinde kendisine yardım eder

Makinelerin maddî aşınması iki veçhe arzeder. Bir yandan madenî paraların tedavülde aşındığı gibi, kullanılmakla asınırlar; ve öte yandan kınında paslanan kılıç gibi kullanılmadıkları için. Bu ikincisi elemanlar vasıtası ile bozulmadır. Birinci çesit aşınma, makinaların kullanılmaası ile, az çok doğru orantılı; ve ikinci çeşit aşınma ise makinaların kullanılması ile bir dereceye kadar ters orantılıdır. Bundan başka, makina, manevî aşınma denebilecek bir aşınmaya da uğrar. Ayni cinsten makinalar daha ucuza imal edilebildiği veya daha mükemmel makinalar rekabet etmeğe başladığı nispette, makina da mübadele değerinden kaybeder.»

Kapitalist bu son zararı gidermek için, makinesini mümkün olduğu kadar çok çalıştırmak zorundadır. O, her şeyden önce — gece işi ile yedekli sistemini kabul ederek — günlük çalışmağı uzatmakla işe başlar. Posta beygirlerinin değiştirilmesini göstermek için kullanılan bu yedek kelimesinden de anlaşıldığı üzere, yedek sis-

temi ekiplerle iş yaptırmadan ibarettir. Bu da ya 12 saatte bir işbaşı eden 2 işçi ekibi ile veya 8 saatte bir değiştirilen 3 ekip ile yapılır. O tarzda ki, makinalar 24 saatte bir an bile durmadan çalışır ve iş hiç aksamaz. Kapitalist için çok kârlı olan bu sistem, makinaların ilk çıktıkları vakit hemen kabul edilmişti. O vakitler, kapitalist olağan üstü denilen kârdan mümkün olduğu kadar çok elde etmek istiyor ve bunda acele ediyordu. O olağan üstü kâr ki, makinaların kullanılması umumileşince arkası kesilmiştir.

Kapitalist, demek oluyor ki — manüfaktürde işe enpoze edilen — bütün süre engellerini ve günün sınırlarını makinalar sayesinde ortadan kaldırıyor. Kapitalist, tabiî günün sınırlarına, yâni günün 24 saatinin tam olarak kullanılışına vardığı zaman, birtek günden, iki, üç, dört ve hattâ daha da fazla gün yapmanın çaresini buluyor. Bu çare de şu: İşin temposunu iki, üç, veya dört defa hızlandırmak. Gerçekten, bir iş gününde işçiye eskisine nispetle iki defa, üç defa, dört defa daha fazla iş gördürmenin çaresini bulursa, eski iş gününün bundan böyle iki, üç, dört güne bedel olacağı âşikârdır. Ve kapitalist de bu çareyi bulur. Evvelce dediğimiz gibi işin temposunu hızlandırarak bunu yapar. Başka bir deyişle, bir tek iş gününe iki, üç dört günü sıkıştırarak. Bu sonucu da makinalarla elde eder.

«Buharlı makinanın mükemmelleşmesi, dakikada verdiği piston sayısını arttırdı ve aynı zamanda, daha büyük bir kuvvet tasarruf ederek, aynı motörle daha önemli bir mekanizmanın harekete gelmesi imkânını sağladı ve bunu da kömür sarfiyatını arttırmadan ve hatta azaltarak yaptı. Nakil mekanizmasının mükem-

melleşmesi sürtünmeyi azalttı ve büyük ve küçük motör ağaçlarının, tekerleklerin, çemberlerin v.s. nin çapı ile ağırlığını gittikçe azalan bir asgarîye indirdi; ve böylece motörün artan gücünü mekanizmanın bütün kollarına daha sür'atle nakil etmeği başardı. Makinenin hızını ve aksiyon gücünü arttırmakla beraber, modern dokuma tezgâhında olduğu gibi hacmini küçültmek, veya bükme makinesinde olduğu gibi çatısını büyülterek harekete getirdiği âletlerin sayısını ve hacmini arttırmak; veya — 1857 ye doğru **self acting mule** iğlerinin hızını aşağı yukarı beşte bir arttıran — detay değişiklikleri vasıtası ile bu âletlerin hareket kabiliyetini arttırmak mümkün oldu.

1836 da bir İngiliz fabrikatörü şöyle diyordu: «Eski zamanlara kıyas edilirse, fabrika ameliyelerinin gerektirdiği çalışma çabası, — makinaların pek fazla artan hızının işçiden istediği daha çok dikkat ve faaliyet yüzünden — pekçok artmıştır.» Ve 1844 de Lord Ashley Avam Kamarasında şöyle diyordu: «Fabrika ameliyelerinde kullanılan işçilerin işi bu ameliyelerin uygulanmasına başlandığı zamana nispetle bugün üç misli daha fazladır. Makineler, hiç şüphesiz, milyonlarca insanın bedenindeki kirişlerin ve adalelerin yerini tutan bir iş başarmışlardır. Fakat aynı zamanda, amansız hareketlerine boyun eğdirdikleri insanların alın teri dökerek çalışmalarını da müthiş bir surette arttırmışlardır.»

Fabrikada âletin kullanılmasındaki virtüozluk işçiden makinaya geçiyor... Başlıca fark, işçileri ikiye ayıran fark oluyor. Bir kısmı (makinanın motör kısmına bakan birkaç işçiden mâda) makina tezgâhlarında gerçekten çalışan işçiler; diğer kısmı da hemen hepsi ço-

cuklardan ibaret olan ve birincilerin emrinde bulunan alelâde işçiler. Bu sonunculara aşağı yukarı şunlar girer: Feeders denilen ve makinelere işlenecek ilk maddeyi vermekten başka bir iş görmeyenler. Bu iki büyük sınıfın yanında önemsiz sayıda personel vardır. Bunlar bütün mekânik avadandığın kontrolüne bakan ve gerekli tamirleri yapanlardır: Mühendis, makinist, marangoz v.s. gibi. Bu yüksek bir işçi sınıfıdır. Bu sınıftan sayılanların bazıları ilmî bir eğitim görmüşlerdir, bazıları da bir zanaat sahipleridir. Bu sınıfa girenler, fabrika işçileri çevresinin dışında bulunmakla beraber onlara âdeta eklenmiş durumda sayılırlar.

«Makine işi, işçinin — otomatın biteviye ve sürekli hareketine kendine özgü hareketlerini uydurabilmesi için — genç yaşında bu gibi işlerle uğraşmasına alışmış bulunmasını gerektirir... Çocukların makine işini çabucak öğrenmeleri bu çeşit işler için özel bir sınıf işçi bulundurma gerekliliğini kaldırıyor.. Ömür boyunca bir âlet parçasını kullanmaktan elde edilen ihtisas, artık bütün ömür boyunca bir makine parçasını kullanmak ihtisası halini alıyor. İşçinin kendisini, çocukluktan itibaren parçalara bölünmüş bir makinenin bir parçası haline getirmek için maşinizm kötüye kullanılıyor. Böylece onun röprodüksiyonu için gerekli masraflar önemli bir şekilde azalmakla kalmıyor; aynı zamanda — bir parçası bulunduğu bütün olmak itibarı ile — fabrikaya ve binaenaleyh kapitaliste karşı tâbiyeti tamamlanmış oluyor.

Manüfaktürde ve zanaatta âleti kullanan işçidir. Fabrikada ise, işçi makinanın hizmetine girer. Manüfaktürde ve zanaatta iş enstrümanının hareketi işçiden

başlar; fabrikada ise, işçi iş enstrümanının hareketine itaat etmek zorundadır. Manüfaktürde işçiler canlı bir mekanizmanın uzuvlarını teşkil ederler. Fabrikada ise, işçilerden ayrı ve bağımsız, ölü bir mekanizma vardır ve işçiler bu ölü mekanizmaya canlı ekler olarak katılmışlardır... İşin kolaylığı keyfiyeti dahi bir işkence vasıtası olur; zira makina işçiyi işten kurtarmaz, onu işin özünden yoksun bırakır... Otomat haline gelmekle iş enstrümanı, işçinin önünde, iş süresince dikiliyor. Canlı iş gücünü boyunduruğa koşan ve yutan kapital olarak, ölü iş olarak dikiliyor.

Fikrî üretim güçlerinin el işinden ayrılması ve bu fikrî güçlerin kapitalin iş üzerine hâkimiyeti kuvvetlerine çevrilişi, evvelce söylediğimiz gibi, maşinizm temeli üzerine kurulmuş büyük endüstride tamamlanıyor. Makineden yardım gören ferdî işçinin teferruattaki ustalığı, — bilginin önünde, hayret verici tabiat kuvvetleri önünde, makinede biçimleşen ve makine ile beraber efendinin gücünü meydana getiren muazzam sosyal işin önünde — belirsiz bir ek olarak silinip gidiyor. Bu efendinin beyninde makine ile kendisinin makine üzerindeki tekeli ayrılmamak üzere birleşmiştir. Ve bu efendi, ihtilâf çıkınca, işçilerin suratına şu hor görücü sözleri fırlatabilecektir:

«Fabrika işçileri şunu hiç bir zaman unutmamalıbir çıraklıktan sonra öğretilebilir. Efendinin makineleyaptıkları bu iş pek kolay öğrenilebilir, nispeten de iyi ödenmektedir, veya en az mütehassıs olanlara bile kısa bir çıraklıktan sonra öğretilebilir. Efendinin makineleri gerçekten, işçinin işinden ve ustalığından çok daha önemli bir üretim faktörüdür ve altı aylık çıraklıkla öğ-

retilebileceği gibi, en basit işçi de pekâlâ öğrenebilir.»

(İplikevi manüfaktür patronları savunma fonu komitesinin raporu, Mançester 1854.)

İşçinin, iş enstrümanının biteviye hareketine teknik tâbiiyeti, ve — her iki cinsten ve her yaştan meydana gelmiş — işçilerin sayısındaki özel kompozisyon bir kışla disiplini yaratır ve fabrikalar rejimini doğurur. Bu rejimde, evvelce söylediğimiz gibi, nezaret ve murakabe organizasyonunun en yüksek gelişme derecesine ulaştığı ve emekçilerin el işçisi ile ustabaşılar halinde yâni endüstri ordusunun sıra neferleri ile gediklileri halinde bölündüğü görülür. Fabrikalar rejiminin güzelliklerini terennüm eden lirik ozan Dr. Ure bu konuda şunları ırlıyor: «Mekanik fabrikada başlıca zorluk insanları düzensiz çalışma alışkanlıklarından vazgeçirmek ve onları büyük otomatın değişmez intizamına kaynaştırmak için gerekli disiplinden ibarettir. Otomatik sistemin ihtiyaçlarını ve hızlılığını karşılayan bir disiplin kanununun icadı ve başarı ile uygulanması ancak Herkül'ün yüklenebileceği bir teşebbüstü.» Fabrika kanununda, kapital, özel bir kanun koyucu sıfatı ile ve keyfine göre işçiler üzerindeki otokrasisini formülleştirir ve bunu yaparken de, burjuvazinin çok aziz bildiği Kuvvetlerin Ayrılması prensibine ve burjuvazi tarafından daha da göklere çıkarılan temsil sistemine hiç aldırmaz Köleleri kırbaçlıyarak çalıştıranların yerine ustabaşının ceza defteri geçmiştir. Öyle cezalar ki, tabiatiyle, gündeliklerden kesilen para cezasından başka birşey olamaz.

Friedrich Engels şöyle diyor : «Burjuvazinin proleterya'ya reva gördüğü kölelik fabrika sisteminde apaçık göze çarpmaktadır. Fabrika sisteminde hukuken

ve fiilen özgürlük kalkar. İşçı sabahın beş buçuğunda fabrikada bulunmak zorundadır; iki dakika geç kalırsa ceza görür; on dakika gecikirse ancak yemekten sonra içeri alınır ve gündeliğinin 1/4 ünü kaybeder. İşçi kumanda altında yemeğe, ıçmeğe ve uyumağa mecburdur... Fabrikatör mutlak bir kanun koyucudur. Keyfine göre nizamlar yapar; kanunu değiştirir, canının istediği gibi ilâveler yapar. Akla hayale gelmez hükümler de katsa, gene de mahkemelerin işçiye söyleyeceği sözler şu olacaktır:

«Madem ki, bu mukaveleyi serbestçe kabul ettiniz, hükümlerine de boyun eğmek zorundasınız!... Bu işçiler dokuz yaşından ölünceye kadar fikri ve bedenî kırbaç altında yaşamağa mahkûmdurlar.

Mahkemelerin dediklerine örnek olmak üzere iki olay alalım : 1866 da, Sheffield'de bir işçi, iki yıllığına bir metalürji fabrikasına alınmıştı. Fabrikatörle işçi arasında bir kavga çıkıyor. Bunun üzerine, işçi, patronu hesabına çalışmağı kesin olarak reddettiğini söylüyor ve fabrikadan çıkıyor. İşçi hakkında, mukaveleye riayet etmediği için kovuşturma yapılmış ve iki ay hapse mahkûm edilmiştir. (Eğer mukaveleye fabrikatör riayet etmeseydi aleyhine ancak bir hukuk dâvası açılabilecek ve yalnız zarar ziyana mahkûm edilecekti.) Bahsi geçen işçi hapısten çıktıktan sonra, fabrikatör tekrar yakasına yapışıyor ve eski mukavele mucibince fabrikaya dönmesini emrediyor. İşçi, cezasmı bitirdiğini söyleyerek reddedince yeniden mahkemeye veriliyor ve ikinci defa mahkûm oluyor. Vakıa, hâkimlerden biri olayda bir adlî hâta olduğunu açıkça bildirmiş ve bir sanık bu suretle ömrü boyunca aynı suçtan mah-

kûm olup duracaktır demişse de sözünü dinletememiştir Unutulmasın ki, işçi aleyhinde verilen hüküm, cahil köy yargıçları tarafından verilmiş bir hüküm değildi. Londra'nın en yüksek mahkemelerinden biriydi bu hükmü veren. İkinci olay 1863 Kasımında Wiltshire'de cereyan etti. Mekânik tezgâhda çalışan 30 kadar dokumacı kadın gerev yapmışlardı. Çünkü çuha fabrikatörü olan Harrup adındaki patronları, sabahları biraz geç kaldıkları vakit gündeliklerinden şıpadak kesmeğe alışmıştı ve bu da pek hoşuna gidiyordu. İki dakika geç kalana 6 pens, üç dakikaya 1 şilin ve on dakikaya 1 şilin 6 pens. Bu işçi kadınların ortalama iş ücreti ise haftada 10 - 12 şilindi. Bay Harrup işbaşı zilini vaktinden önce çaldırtmak için hademelerden bir çocuğa gizlice tembih geçmişti. Çocuk bazan saat 6 dan önce zili çalıyor ve kapılar hemencecik kapanıyordu. Yetişemiyen işçi kadınlar da bu suretle para cezasına çarptırılıyorlardı. Fabrikada duvar saati olmadığı için zavallı kadınlar, patronun merhametine kalmış demekti. Bir kısmı aile anası, bir kısmı da genç kız olan grevci işçiler keyfe göre zil çalınmayıp da fabrikaya bir duvar saati konursa ve daha insanflı bir para cezası tarifesi hazırlanırsa işbaşı edeceklerini bildirdiler. Bay Harrup, mukaveleye riayet etmediler diye, 19 kadınla genç kızı mahkemeye verdi. Mahkeme bunlardan herbirini 6 pens para cezasına ve 2 şilin 6 pens mahkeme masrafına mahkûm etmiş, dinleyiciler ise bu haksız hükmü nefretle karşılamıştı.

Mahkeme celsesinden çıkarken, halk, Bay Harrup'u ıslıklar ve yuhalarla uğurlamıştı.

İlk makinalara her fırsatta gösterdikleri karşıla-

yıştan da anlaşıldığı gibi işçiler, fabrikanın ve büyük endüstrinin hazin sonuçlarını daima sezinlemişlerdir. 17. yüzyılda, hemen bütün Avrupa'da işçi ayaklanmaları görülür ki, bunun sebebi Almanya'da icat edilen ve adına Bandmühle veya Bandstuhl denilen kordelâ ve kaytan çıkaran bir dokuma makinesi olmuştu. Rahip Lancelotti, 1636 da Venedik'te yayınlanan bir kitapta şunları anlatıyor:

«Danzigli Antoine Müller, bundan takriben 50 yıl önce (Rahip bu satırları 1579 da yazmıştı) bu şehirde çok marifetli bir makine görmüştür ki, bir defada 4 ilâ 6 sını birden dokuyordu. Fakat Şehir Meclisi böyle bir icadın bir sürü isçiyi dilenciliğe düşüreceğinden korkarak makineyi parçalatmış ve icat edeni de gizlice boğdurtmuştur.»

Aynı makine 1629 da ilk defa olarak Leyde'de kullanıldı; sırmacıların ayaklanmaları yüzünden ilkin belediyece yasak edildi. Boxhorn bu hususta şöyle diyor: «20 yıl kadar oluyor, bu şehirde bir dokuma tezgâhı icadedildi ki, bu sayede birtek işçi, belli süre içinde birçok işçinin yaptığından daha fazla ve daha kolay kumaş dokuyabiliyordu. Bu icad yüzünden dokumacılar arasında gürültüler ve kavgalar koptu. Sonunda da hâkim bu tezgâhın kullanılmasını yasak etti. Hollanda kurultayları, 1632, 1639 ve ilah. da bu makinenin kullanılmasını sınırlandıran muhtelif kararnameler çıkardılarsa da sonunda, 15 Aralık 1661 kararnamesi ile, bazı şartlar altında, kullanılmasına izin verdiler.

Bu makine Kolonya'da 1676 da yasak edildi; ve aynı devirde İngiltere'ye girmesi dokumacılar arasında kargaşalıklar doğurdu. 19 Şubat 1685 tarihli bir irade

bu makinenin bütün Almanya'da kullanılmasını yasaklamıştı. Hamburg'da bu makine Şehir Meclisinin emri ile meydanda yakıldı. İmparator Charles VI., 1719 Şubatında 1685 iradesini teyid etti; ve Saksonya'da kullanılmasına 1765 de izin verildi.

Dünya'da bu kadar gürültü koparan bu makine, bükme ve dokuma makinelerinin, yâni 19. yüzyıl endüstri devriminin öncüsü ve müjdecisi olmuştur. Bu makine sayesinde dokumacılıktan hiç anlamayan acemi bir çocuk bile, sadece bir manivelânın gidip gelmesi ile, bütün mekikleri ile tezgâhı harekete getirebiliyordu. Bu makine, mükemmelleşmiş şekli ile, bir defada 40 ilâ 50 parça yapabiliyordu. On yedinci yüzyılın ilk üçte birinin sonuna doğru, bir Hollanda'lının Londra civarında kurduğu rüzgârla işleyen bir bıçkıevi ayak takımı tarafından tahrip edilmişti. 18. yüzyılın başlangıcında bile İngiltere'de su ile işleyen bıçkı evleri, parlâmentonun koruduğu halk direnmesini ancak güçlükle yenebilmişti. 1758 de, Everett, yün kırpmaya yarayan su ile işler ilk makinayı inşa ettiği zaman bu yüzden işlerinden olan yüzbin kişi gidip makineyi yakmıslardı. Yapağı taraması ile geçinen elli bin kişi parlâmentoya istida ile başvurdular ve Arkwrigth'ın yapağı tarama makinelerinin karşısına dikildiler. 19. yüzyılın ilk 15 senesinde İngiltere'deki manüfaktür bölgelerinde birçok makinelerin tahrip edilişi hükûmet için reaksiyoner zor kullanma vesilesi olmuştu.

İşçiler makine ile kapitalizmin makineyi kullanışı arasındaki farkı öğrenerek saldırılarını bundan böyle üretim vasıtasının kendisine karşı değil de, üretim vasıtasının sosyal sömürme şekline karşı çevirmeleri zaman ve tecrübe istemiştir.»

İşte makinelerin ve büyük endüstrinin işçilere getirdiği sonuçlar. Fabrikalarda makine, işçilerin, yerlerini aldığı için ilkin onların pek çoğu kovuluyor. Kalanlardan pek azı ise ellerinden son iş âletinin alındığını ve makinenin serfleri haline düştüklerini görerek başlarını eğmek zorunda kalıyorlar. Bunlar olağanüstü uzatılmış bir iş gününün yükünü taşımak; kapitalin köleleri haline gelen karıları ile çocuklarını da kaptırmak; ve, sonunda, tarife sığmaz ızdıraplara katlanmak zorunda kalıyorlar. Öyle ızdıraplar ki, bu ızdırapları büyük endüstri devrinde kapitalisti çılgınca saran artık - değer ihtirasının gittikçe hız temposunu arttırdığı bir işin işkencesi doğurtmuştur. Lâkin «Ebedî kanunlar» adını verdikleri şeylerle olup bitenleri yorumlayıp haklı göstermek suretiyle kapital denilen Tanrıyı tebcil eden teoloji bilginleri eksik değildir. Makinelerin aç bıraktığı işçilerin umutsuz feryatlarına bu bilginler acaib bir «Ödünlenme Yasası»nı bildirmekle cevap veriyorlar.

James Mill, Mac Culloch, Torrens, Senior, John Stuart Mill v.s. gibi bir sürü burjuva ekonomistinin iddiasına göre makine, işçileri fabrikadan kovduğu vakit bile, bunların yeni bir iş bulmaları için hemzaman olarak ve zarurî surette daima bir kapitali serbest bırakmaktadır.

Diyelim ki, bir halı manüfaktüründe kapitalist 100 işçi kullansın; ve iş ücreti olarak her birine 30 sterlin lirası ödesin. Böylece kapitalistin harcadığı **değişen kapital** 3000 sterlin lirasını bulmuş olacaktır Bu kapitalist 50 işçiye yol veriyor ve kalan 50 işçiyi de — 1500 sterlin lirasına mal olan — makinelere hizmet etmek için kullanıyor. Örneği basitleştirmek için binayı, kömü-

rü v.s. hesaba katmıyorum Gene diyelim ki, kullanılan ilk maddeler, önce olduğu gibi sonra da yılda 3000 sterlin lirası etsin. Acaba bu metamorfozla, herhangi bir kapital serbest mi bırakılmış oluyor? Eski işletme ve sömürme tarzında kullanılan para tutarı — **değişmeyen kapital ve değişen kapital** — 6000 sterlin lirası idi. Şimdi ise bu para 4500 sterlin liralık **değişmeyen kapitalden** (3000 sterlin lırası ilk maddelere ve 1500 sterlin lirası makinelere ayrılmak üzere); ve, (50 işçinin iş ücretine ayrılmak üzere) 1500 sterlin liralık **değişen kapitalden** meydana gelmektedir. Değişen eleman bütün kapitalin yarısından dörtte birine düştü. Serbest bırakılacağına 1500 sterlin liralık bir kipatal, aksine olarak, öyle bir şekle bağlandı ki, bu şekil altında iş gücüne karşı değiş edilebilir olmaktan çıktı, yâni **değişen kapital** iken **değişmeyen kapital** haline geldi. İlerde, 6000 sterlin liralık kapitalin tümü hiçbir vakit elliden fazla işçi kullanmayacak ve makine mükemmelleştikçe daha da az sayıda işçi kullanacaktır.

Eğer yeni kabul edilen makineler, ortadan kaldırılan iş gücünün tümünden ve kullandığı âletlerden daha aza mal oluyorsa, örneğin 1500 sterlin yerine 1000 sterlin ediyorsa; 1000 sterlin liralık bir **değişen kapital, değişmeyen kapital** haline gelmiş ve 500 sterlin liralık bir kapital serbest kalmış olacaktır. Serbest kalan bu kapital, iş ücreti değişmediği takdirde aşağı yukarı 16 işçinin kullanılmasına imkân verecektir. (Kapı dışarı edilen işçi sayısı 50 idi.); ve, hatta 16 bile değil. Zira serbest bırakılan 500 sterlin lirası kapital haline gelebilmek için kısmen **değişmeyen kapital** olarak kullanılmak zorundadır İş enstrümanları, ilk maddeler, v.s.

olarak. Böylece, değişen kapital sıfatı ile kullanılabilecek bir kısımdan başka birşey kalmayacaktır. Ve bu da iş gücünü ödemeye yarayacaktır.

Makinenin imal edilişi birtakım makinist işçiye iş verir; zaten bu gibi işçiler makine olmasaydı bu işi de bulamıyacaklardı. Fakat acaba kaldırıma atılan halı manüfaktürü işçileri için bu bir ödünlenme midir? Her halükârda makine imal edilince bu yüzden açıkta kalan işçiden daha az işçi çalıştırılması sonucuna varılacaktır. Kapı dışarı edilen manüfaktür işçileri için iş ücretinden başka bir şeyi temsil etmeyen 1500 sterlin lirası, makineye nispetle 3 çeşit elemanı temsil eder:

a) Makinenin yapılması için gerekli üretim vasıtalarının değeri;

b) Makinist işçilerin iş ücreti;

c) Efendilerinin cebe attığı artık - değer.

Bundan başka, makine ancak işe yaramadığı zaman yeniden yapılmalıdır; ve, o makineyi imal eden makinistleri aralıksız kullanmak için öbür halı manüfaktürlerinin birbiri ardı sıra, işçilerin yerine makineleri getirmeleri gerekir.

Fakat gerçekte ödünlenme nazariyecilerinin söz konusu ettikleri şey, bu anlamda alınan kapitalin serbest bırakılması değildir Onların istedikleri başka, onlar kapı dışarı edilen işçilerinin geçim vasıtalarını kastediyorlar. Gerçekten, inkâr edilemez ki, verdiğimiz örnekte, makine, yalnız 50 işçiyi «serbest bırakmakla» kalmadı; bu işçilerle 1500 sterlin lirası değerinde geçim vasıtaları arasındaki bağı da kopardı. İş ücreti almadıkları için işçilerin tüketemiyecekleri bu geçim vasıta-

ları, demek oluyor ki, böylece «serbest bırakılmış» bulunmaktadır. İşte olayın hazin manzarası!

İşçiyi geçim vasıtalarından yoksun bırakmak, onu besleyip yaşatacak olan şeyi «serbest» kılmak: Ve işte, ekonomistlerin dilinde, bunun da adı işçiyi yaşatacak olan bir kapitali; makine vasıtası ile serbest bırakmak! Görülüyor ki, herşey söylenişe bağlı. **Naminibus mollire licet mala:** Derdin adı değiştirilirse dermanı bulunmuş olur.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İŞ ÜCRETİ

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İŞ ÜCRETİ

Kapitalist üretim tarzını savunanlar iddia ederler ki, iş ücreti denilen şey işin ücret olarak ödenişi; ve artık - değer denilen şey de kapitalin ürünüdür.

Acaba iş nedir?

İş, ya henüz işçidedir, yahut da işçiden çıkmıs bulunmaktadır. Yâni, iş ya birşey yapmak kudreti ve gücüdür, veyahut, zaten yapılmış olan o şeydir. Bir kelime ile, iş ya iş gücüdür, yahut da emtia. İşçi kendisinden çıkmış bulunan işi, yâni istihsâl ettiği şeyi, emtiayı satamaz. Zira istihsâl ettiği bu emtia kapitaliste aittir, kendisinin değildir. İşçinin kendisinden çıkmış bulunan işi, yâni istihsâl ettiği bir metaı satabilmesi için, iş vasıtaları ile ilk maddelere sahip olması gerekirdi. Ve bu takdirde, işçi istihsâl ettiği emtianın satıcısı olurdu. Fakat işçi, hiçbir şeye sahip değil. O, bir proleterdir. Öyle bir proleter ki, yaşamak için elinde kalan biricik malı başkasına satmak zorundadır. Elindeki satıcılacak biricik mal da, biliyoruz, onun çalışma gücüdür.

İş kuvvetidir. Demek ki, kapitalist ondan ancak birşey satın alabilir. Bu da iş gücüdür.

Bu iş gücünün, diğer bütün metalar gibi bir kullanış değeri ve bir de mübadele değeri vardır. Kapitalistin işçiye ödediği nedir? İşçinin kendisine sattığı, yâni kapitalistin işçiden satın aldığı metaın mübadele değeri veya asıl değer. Fakat, bu ödeme ile, kapitalist satın aldığı metaın kullanış değerini de elde etmiş bulunur. Bu acaip metaın kullanış değerinde ise iki kalite vardır. Bu kalitelerden birincisi, diğer bütün metaların kullanış değeri ile müşterek olan ve bir ihtiyacı gidermekten ibaret bulunan kalitedir. İkinci kalite ise, kendine özgüdür ve bu metaı diğer bütün metalardan ayırdeder. Bu kalite, değer yaratmak kalitesidir.

Şu halde iş ücreti — müphem ve iki anlamlı bir terim olan — işin değil de, iş gücünün fiyatından başka birşeyi temsil edemez. Ve artık - değer kapitalin bir ürünü olamaz. Çünkü, kapital cansız bir nesnedir. Bu cansız nesne emtiaya girerken değer miktarı ne idi ise, o miktarı daima muhafaza eder. Artık - değer, hiç hayatı olmıyan, yâni cansız bir nesnedir. Öyle bir nesne ki, iş kuvveti bulunmasa, kendi başına bırakıldığı vakit, asla canlanamaz. Artık - değeri istihsâl edebilen ancak iş gücüdür. Kapitale ilk hayat tohumunu getiren odur. Kapitalin bütün hayatını sürdüren de odur. Kapitalin yaptığı şey bundan ibarettir: İşin artık - değerini bütün mesamelerinden emip yutmak ve nihayet var kuvvetiyle içine çekmek.

İş ücretinin başlıca iki şekli vardır: Biri süreye göre iş ücreti, öteki de parça başına iş ücreti.

Süreye göre iş ücreti belli bir iş süresi için ödenen

iş ücretidir. Meselâ bir günlük, bir haftalık, bir aylık v.s. iş için. Bu, iş gücü fiatının bir biçim değiştirmesinden başka birşey değildir. İşçi bir günlük iş gücünü üç liraya sattı, diyecek yerde, işçi günde üç lira iş ücreti ile çalışıyor denir.

Demek ki, günde üç lira iş ücreti bir günlük iş gücünün fiatıdır. Fakat bu iş günü az veya çok uzayabilir. Meselâ 10 saatlik ise, iç gücü saat başına 30 kuruş eder; ve eğer 12 saatlik ise, iş gücüne saatte 25 kuruş ödenir. Şu halde, kapitalist, iş gününü uzatmakla iş gücü için işçiye ödediği fiatı azaltmış olur. Kapitalist, iş gücü için işçiye daha önce ödediği fiatı ve hatta bunun da azını ödemeye devam etmekle beraber, iş ücretini arttırabilir de. Eğer bir kapitalist, işçisinin gündeliğini 3 liradan, 3 lira 60 kuruşa arttırır da aynı zamanda iş gününü —10 saat iken, 12 saate çıkararak— uzatırsa, işçiye iş gücünü saatte 30 kuruştan ödemiş demektir. Eğer kapitalist, gündeliği 3 liradan, 3 lira 60 kuruşa çıkarmakla beraber, aynı zamanda iş gününü —10 saatten, 15'e çıkararak— uzatırsa, işçiye iş gücünü eskisinden daha az ödemiş olur. Yâni saatte 30 kuruş yerine, 24 kuruş ödemiş olur. Kapitalist iş süresini arttıracak yerde işin entansite'sini arttırırsa, aynı sonucu elde eder. Ve, evvelce gördüğümüz gibi, bunu makinalar vasıtasiyle yapabilir. Sözün kısası, kapitalist, işi çoğaltmakla işçiyi namusluca aldatabildi. Ve üstelik bunu günlük iş ücretini arttırıyorum gibilerde cömertçe bir tavır takınarak yaptı.

Kapitalist, işçiye saat hesabıyla ödese bile daima onun hakkını yiyebilir. Bunun da yolu şudur: İşi arttırarak veya azaltarak ve fakat her iş saati için daima

aynı fiatı namusluca ödemek suretiyle. Farzedelim ki, bir saatlik bir işe karşılık verilen bir iş ücreti 25 kuruş olsun. Eğer kapitalist işçiyi 12 saat yerine, 8 saat çalıştırırsa, kendisine 3 lira yerine 2 lira verecektir, yâni ona bir lira kaybettirecektir ki, bu bir lira, günlük ihtiyaçlarını karşılamak için, işçiye gerekli olan paranın üçte biridir. Eğer, bunun aksine olarak kapitalist, işçiyi 12 saat yerine 14 veya 16 saat çalıştırırsa, ona 3 lira yerine 3,5 veya 4 lira ödemekle beraber, işçinin iki veya 4 saatlik işini değerinden aşağı bir fiatla almış olur. Gerçekten, oniki saatlik işten sonra işçinin kuvvetleri esasen azalmış bulunmaktadır, ve fazla olarak yapılan 2 veya 4 saatlik iş 12 saatlik işe ödenenden başka bir fiatla ödenmeli, yâni fiat haddi değişmelidir. İşçiler tarafından ileri sürülen bu dilek birçok endüstrilerde kabul edilmiş ve nizamî saatten fazla yapılan iş için daha yüksek bir fiat ödenmesi sağlanmıştır.

Süre hesabına göre verilen iş ücretinde, iş gücü fiatı ne kadar az olursa iş süresi o kadar uzundur. Böyle olması da tabiîdir. Eğer iş ücreti, saatte 30 kuruş olacağına 25 kuruş olursa, işçi — günlük ihtiyaçlarını gidermek için lüzumlu 3 lirayı sağlamak üzere — bir günde 10 yerine 12 saat çalışmak zorunda kalır. Eğer iş ücreti günde iki lira ise, işçi — sadece iki gün için kendisine lüzumlu olan şeyi sağlamak üzere — iki yerine üç gün çalışmak mecburiyetini duyar. Burada iş ücretinin azaltılması işi arttırıyor. Fakat bazan, işin arttırılması iş ücretini azaltabilir de. Meselâ, makineler çalıştırılınca işçi daha önce istihsâl ettiği miktarın iki mislini istihsâle başlar. Bu takdirde kapitalist, çalıştırdığı kolların sayısını yâni işçi adedini azaltır. Bunun sonucu

olarak da iş gününün pazara arzı çoğalır, yânı pazara fazla iş kuvveti sürülmüş olur ve gündelikler düşer.

Parça hesabiyle iş ücreti, süre hesabiyle iş ücretinin değiştirilmiş biçiminden başka birşey değildir. Esasen şu olay da bunu gösteriyor: İs ücretinin bu iki şekli yalnız muhtelif endüstrilerde değil, bazen aynı endüstride bile gelişigüzel kullanılmaktadır.

Bir işçi, üç liralık bir iş ücreti için günde 12 saat çalışıyor ve 6 liralık bir değer yaratıyor. İster (İşçi, işinin ilk altı saatinde iş ücretinin 3 lirasını yeniden istihsâl ediyor ve geri kalan 6 saatte 3 lira artık - değer istihsâl ediyor) diyelim, İstersek şöyle diyelim (İşçi, her ilk yarım saatte —iş ücretinin on ikide birini temsil eden— yirmi beş kuruş istihsâl ediyor; ve, ikinci yarım saatte artık - değer'in on ikide birini temsil eden— 25 kuruş istihsâl ediyor): Farketmez. Keza, işçi, 12 saat çalışarak belli bir meta'dan 24 parça istihsâl eder ve parça başına 12,5 kuruştan topu üç lira alırsa, bu tıpkısı şu demeğe gelir: İşçi, iş ücretinin üç lirasını yeniden istihsâl için oniki parça istihsâl ediyor ve 3 liralık artık - değeri istihsâl için de öteki 12 parçayı. Yahut da şu demeğe gelir: İşçi, her iş saatinde iş ücreti için bir parça ve patronunun kazancı için de bir parça üretim yapmaktadır.

Parça hesabı ile yapılan isde, işin kalitesi imâl edilen şeyle kontrol edilir; ve bu imâl edilen şeyin kararlaştırılan fiatla ödenmesi için ortalama iyi vasıfta çıkarılması gerektir. Bu bakımdan, parça hesabiyle iş ücreti, işçilerin alacağından kesmek için bitmez tükenmez bir vesile kaynağı oluyor. Keza, bu usul, kapitaliste işin enstansite'sini tam olarak ölçecek bir mi'yar va-

zifesini görmektedir. Önceden tespit edilen bir emtia miktarına katılan ve tecrübe ile belli olan iş müddetidir ki, ancak **sosyal olarak gerekli iş müddeti** diye nazara alınır ve yalnız o ödenir. Londra'nın büyük terzi atölyelerinde herhangi bir parçaya —diyelim ki, bir yeleğe ve saireye— bir saat, yarım saat ve saire denir. Ve saati altı pens olarak hesap edilir. Bir saatin ortalama ne ürün verdiğini tatbikat gösterir. Yeni bir moda, tamir ve saire bahis konusu olunca, patronla işçi arasında tartışma başlar. Tartışmanın esası şu ya da bu parçanın bir saate ve saireye muadil, yâni eşdeğer olup olmayışıdır; ve tecrübe kesin hükmü verene kadar tartışma sürüp gider. Mobilyacılık ve sairede de aynı şey cereyan etmektedir. Eğer işçinin ortalama iş çıkarma kabiliyeti yoksa ve eğer gününde asgarî bir iş teslim edemiyorsa koğulur.

İşin hem kalitesi ve hem de entansite'si iş ücreti şekliyle böylece kontrol edilince, nezaret görevinin büyük bir kısmına lüzum kalmaz.

Gündeliğin bu şekli, böylece, modern biçimde evde çalışmanın ve hiyerarşik olarak örgütlenen bütün bir sömürme ve baskı sisteminin temelini meydana getirir. Bir yandan parça hesabiyle iş ücreti, kapitalist ile işçi arasına asalakların karışmasını, **ikinci elden götürü işi** kolaylaştırır. Aracının, işin bir kısmını götürü olarak alanın kârı, münhasıran, —yapılan iş için kapitalistin ödediği fiatla aracının bu fiattan işçiye bırakmaya razı olduğu— payın farkından meydana gelir. Bu sistem **sweating system** (işçiyi terleten sistem) gibi karakteristik bir ad taşımaktadır. Öte yandan parça hesabı ile iş, kapitaliste parça başına şu kadar ödemek

için, baş işçi ile —manifaktürde bir grubun başı ile, maden ocağında kömürü çıkaran işçi ile, fabrikada makinanın kondüktörü ile— bir mukavele yapmasına yarar ki; bu baş işçi arkadaşlarını kendi bulur ve paralarını kendi ödemeyi taahhüt eder. Burada, işçilerin kapital tarafından sörümürülmesi, işçinin bizzat işçi tarafından sömürülmesi yoluyla gerçekleşir.

Parça hesabiyle iş ücreti bir defa kabul edildikten sonra, şahsî çıkarı tabiatiyle işçiyi iş çabasını mümkün olduğu kadar arttırmağa, mümkün olduğu kadar sıkı çalışmaya zorlar. Bu da, kapitalistin normal entansite derecesini arttırmasını kolaylaştırır. Bu sonuç kendiliğinden meydana gelmekle beraber çok defa bunu daha iyi sağlamak için sun'î vasıtalara başvurulur. Bir Trade Union'un sekreteri olan Dunning bunu şöyle anlatıyor: Londra'da, meselâ makinistler çevresinde, kapitalistin alışılmış bir oyunu vardır. Kapitalist, gücü kuvveti ve ustalığı ortanın üstünde bulunan birini, bir küme işçinin başı olarak seçer. Bu adama üç ayda bir gündeliklerinden fazla bir para ödenir. Şu şartla ki, alelâde gündelikle yetinen ve emri altında bulunan işçilerin şevk ve gayretle çalışmalarını sağlamak için elinden geleni yapsın.

Aynı zamanda işçi, iş gününün uzaması ile ilgilidir. Çünkü, günlük veya haftalık iş ücretinin artması için bundan başka çare kalmamıştır. Bunun sonucu süre hesabiyle gündelik bahsinde anlattığımıza benzer bir tepki olur.

Şunu da hesaba katmak gerekir ki, günün uzatılması, hatta parça hesabı ile gündelik değişmese bile, iş fiatının düşmesini kendiliğinden tazammun eder.

Parça üzerine gündelik işçiyi günlük veya haftalık çalıştırmaktansa işe saat üzerine ücret vermekten ibaret olan sistemin başlıca dayanağıdır.

(Factories Acts — Fabrikalar Yasası) denilen —ve iş gününün süresini belli saatlerle sınırlandıran— mevzuata bağlı müesseselerde, parça hesabiyle ücret umumî kaide oluyor. Çünkü, oralarda kapital için, günlük iş miktarını arttırmanın tek çaresi kalıyor: O da işçinin çok sıkı çalışmasını sağlamak, yâni işin entansitesini arttırabilmek.

Üretim artınca, iş ücreti o nisbette azalır. İşçi, on iki saatte, oniki parça istihsâl ettiği vakit, kapitalist ona, faraza parça başına 25 santimlik bir iş ücreti veriyordu. Eğer üretim iki misline çıkarsa, işçi oniki parça yerine, yirmi dört parça istihsâl eder ve kapitalist bundan böyle parça başına oniki buçuk santim ödeyeceğinden iş ücretini yarıya indirmiş olur.

İş ücretinin bu değişikliği, sırf itibarî de olsa, kapitalistle işçi arasında sürekli mücadeleler doğurur. Ya kapitalist, işin fiatını gerçekten indirmek için, bunu vesile sayıyor; ya işin verimliliğinin artması entansitesinin artmasıyla beraber oluyor. Yahut ta, işçi —parça hesabiyle ödenen ücretin yarattığı zevahiri ciddiye alarak— sanıyor ki, ödenen ücret iş gücüne değil de çıkardığı ürüne ödenmektedir ve emtia'nın satış fiatı azalmadığı halde eline geçen iş ücretinin azalmasına karşı isyan ediyor. Kapital böyle iddiaları, ücretli işin mahiyeti hakkında kaba bir hatânın kabul ettirmeğe zorladığı iddialar olarak alıyor ve onları bu sıfatla haklı olarak reddediyor ve hoyratça şöyle diyor : İşin verimliliği işçiyi ilgilendirmez.

DOKUZUNCU BÖLÜM

KAPİTALİN BİRİKMESİ

DOKUZUNCU BÖLÜM

KAPİTALİN BİRİKMESİ

Kapitalin formülüne dikkatle bakacak olursak, kolayca anlarız ki, kapitalin muhafazası, tamamiyle, onun ardarda ve durmadan yeniden istihsâl edilmesine dayanmaktadır. Gerçekten, kapital —bildiğimiz gibi— **değişmeyen kapital ile değişen kapital**'e ayrılır. İş vasıtaları ve ilk maddelerle temsil edilen **değişmeyen kapital** işin kendi sonucu olarak bir düziye aşınır. Araçlar aşınır, makineler aşınır ve keza makinelerin ihtiyacı olan kömür, yağ v.s. de tükenir; ve nihayet fabrika binası da eskir. İlk maddeler tüketilmektedir. Fakat, iş böylece **değişmeyen kapitali** aşındırırken, bir yandan da onu tükettiği oranda yeniden istihsâl eder. **Değişmiyen kapital**, emtiada —bu emtianın yapılması süresince tüketildiği oranda— yeniden istihsâl edilmiş bulunur. İş vasıtalarının ve ilk maddelerin tüketilen değer oranı —evvelce gördüğümüz gibi— meta'ların değerinde daima tıpatıp yeniden istihsâl edilmiştir. Şu halde **değişmeyen kapital**, her meta'da kısmen yeniden is-

tihsâl edildiğine göre, aşikârdır ki, belli sayıda istihsâl edilmiş meta'ların değerinde —bu malların yapılması için tüketilen— bütün **değişmeyen kapitali** tekrar buluruz.

Değişmeyen kapital için durum ne ise, **değişen kapital** için de durum odur. İş gücünün değeri, yâni iş ücreti ile temsil edilmiş bulunan **değişen kapital** de metaın değerinde tıpatıp yeniden istihsâl edilir. Bunu daha önce görmüştük. İşçi, işinin ilk kısmında, iş ücretini yeniden istihsâl ediyor. Ve ikinci kısmında, **artık değer** istihsâl ediyor. İş ücreti, işçiye ancak işini bitirdiği zaman verildiğine göre, is ücretini ancak kapitalistin meta'ında değeri yeniden istihsâl ettikten sonra almış olur.

İşçilere ödenen iş ücretlerinin tümü, onlar tarafından bir düzüye yeniden istihsâl edilmiş demektir

İş ücretleri parasının böylece bir düziye yeniden istihsâli, işçinin kapitaliste karşı boyundurukta tutulması gibi bir durumu devam ettirmektedir. Proleter, iş gücünü satmak için pazara geldiği vakit, kapitalist üretim tarzının kendisine gösterdiği yeri tutmuştu. Bu yeri de söyle tutmuştu: Kendi payına düşen sosyal üretime yardım ederek ve, iş ücretleri için ayrılan paradan, kendi geçimi karşılığı **değişen kapitalin** bir parçasını alarak O **değişen kapital** ki, işçi, yaptığı işle ilkin onu yeniden istihsâl etmek zorundadır.

İster kölelik, isterse toprak köleliği veya ecirlik biçiminde olsun insanı boyundurukta tutan ebedî zincir.

Üstünkörü gören bir kimse sanır ki köle bedavaya çalışmaktadır. Düşünmez ki, köle her şeyden önce,

efendisinin onu yaşatmak için harcadığını karşılamak zorundadır. Köleye sağlanan geçim, çok defa ecirin yetinmek zorunda kaldığından çok daha yüksektir. Çünkü kölenin efendisi, kapitalinin bir parçası olmak itibariyle onun korunmasında büyük çıkar görmektedir. Toprak kölesi, —bağlı olduğu toprak gibi— senyörüne aittir; üstünkörü gören bir kimse için toprak kölesinin durumu, köleye nazaran daha ileridir. Çünkü toprak kölesi, işinin ancak bir parçasını efendisine vermekte ve öteki parçasını kendine bırakılan bir karış topraktan geçim vasıtalarını çıkarmak için kullanmaktadır. Ecirliğe gelince, üstünkörü gören bir kimse için, toprak köleliğinden çok daha iyidir. Çünkü, işçi, bu durumda tamamiyle özgür gibi görünmekte ve yaptığı işin değerini almış sayılmaktadır.

Gerçeği değiştiren acaip görünüş! Eğer isçi, işinin değerini kendisi için sahiden gerçekleştirebilseydi, kapitalist üretim tarzı sürüp gidebilir miydi? Daha önce de gördük. İşçi, iş gücünün değerinden başka hiç bir şey elde edemez. İş gücü onun satabileceği biricik şeydir. İş gücünün değerinden başka hiç bir şey elde edemez; çünkü, dünyada sahip olduğu biricik mal budur. İşin ürünü kapitaliste aittir.

O, proletere iş ücreti öder. Yâni işçinin geçimi için gerekli parayı verir. Aynı suretle, senyörün toprak kölesine bıraktığı toprak parçası ve bu toprak parçasını ekip biçmek için gerekli vakit ve araçlar, toprak kölesinin yaşaması için lüzumlu vasıtaların tümünü temsiletmektedir. Ve toprak kölesi geri kalan bütün vakitlerinde senyörü için çalışmak zorundadır.

Kölenin, toprak kölesinin ve işçinin her üçü de

kısmen —geçimleri için gerekli şeyi— istihsâl için ve kısmen de efendilerinin çıkarına çalışıyorlar. Her üçü de aynı zincirin —insanı boyunduruktα tutma ve sömürme zincirinin— üç ayrı biçimini temsil ediyorlar. Bunlar hep, daha önce biriktirilmiş şeyden (yâni yaşama vasıtaları olan üretim vasıtalarından) yoksun insanın eskiden yapılmış bir birikmeye (yâni üretim vasıtalarına, hayat kaynaklarına) sahip insana uyruk edilmesinden başka bir şey değil. Kapitalin muhafazası, yani yeniden istihsâl edilmesi, kapitalist üretim tarzında insana reva görülen bu boyunduruk ve sömürme zincirinin muhafaza edilmesi demektir.

Fakat iş, yalnız kapital istihsâl etmez, bundan başka, —kapitalin rant'ı denilen şeyi meydana getiren— **artık - değer**'i de istihsâl eder. Kapitalist, her yıl rantının tutarını tamamen veya kısmen sermayesine geçirirse, bir kapital birikmesi karşısındayız demektir; kapital artıyor demektir. Basit biçimde, yeniden istihsâl suretiyle iş kapitali muhafaza eder; **artık - değer**, birikmesi ile de, iş kapitali çoğaltır.

Rant, kapitale eklenince, kısmen iş vasıtaları, kısmen ilk maddeler ve kısmen de iş gücü olarak kullanılmış bulunur. Kapitali çoğaltan, geçmiş fazla iş, ödenmemiş eski iştir. Geçen yılın ödenmemiş bir kısım işi bu yılın gereken işini öder. İşte, modern üretimin ustalıklı mekanizması sayesinde, kapitalst bunu başarmaktadır.

Tamamiyle şahıs mülkiyeti ve ecirlik üstüne kurulmuş olan modern üretim sistemi bir kere kabul edildi mi, ondan çıkan sonuçlara artık bir şey söylenemez. Kapitalist birikme de bu sonuçlardan biridir. İşçi Ah-

medin gündeliğini ödemeye yarıyan üç lira, işçi Mehmedin ödenmemiş işini temsil etmiş veya etmemiş, bu, Ahmedin umurunda mı?

Onun bileceği şey, aldığı üç liranın, sattığı iş gücünün tam fiatı olup olmadığıdır. Yani kendisine bır gün için lüzumlu şeylerin tam karşılığı yani muadili, ekivalanı olup olmadığıdır. Bir kelimeyle, mübadele kanununa tamamiyle riayet edilip edilmediğidir.

Kapitalist, kapital üstüne kapital biriktirmeye başlayınca, onda bir yeni özellik, kendine özgü bir yeni erdem başgösterir. Masraflarını mümkün olduğu kadar kısar ve rantının en büyük kısmını birikmede kullanır.

Kapitalist birikme kol sayısının artmasını ister. Rantın bir kısmının **değişen kapital** haline çevrilebilmesi için işçi sayısının artması gereklidir. Kapitalist yeniden istihsâlinin organizması bizzat o şekilde işler ki, işçi, yeni kuşak vasıtasiyle, iş gücünü muhafaza edebilir, ve kapital, onu durmayan yeniden istihsâl işine devam için alır. Fakat, kapitalin bugün istediği iş, dünkü istediğinden fazladır, ve buna binaen, fiat da tabiatiyle arttırılmalıdır. İş ücretleri gerçekten artacaktı: Eğer kapital birikmesinde bilâkis iş ücretini azaltacak bir sebep bulunmasaydı.

Her yıl kapitale eklenen rant parçası, gördüğümüz gibi, kısmen **değişmeyen kapital'e** ve kısmen de **değişen kapital'e**; yâni kısmen iş vasıtaları ile ilk maddelere ve kısmen de iş gücüne çevrilmişti. Fakat, şunu da nazara almak gerekir ki, kapital birikmesiyle hemzaman olarak eski üretim sistemleri mükemmelleştiği gibi, yeni ürtemi sistemleri ve makineler da vücuda gelir. Bü-

tün bu şeyler, bildiğimiz gibi, üretimi arttırmakta ve iş gücünün fiatını azaltmaktadır. Kapital birikmesi arttıkça, değişen kısmı azalır, değişmeyen kısmı ise çoğalır. Yani binalar, yardımcı maddeleriyle makinalar ve işin ilk maddeleri artar, bunların arttığı görülür ve fakat aynı zamanda ve bu artış oranında, kapital birikmesiyle beraber, iş gücü ihtiyacı, kol ihtiyacı azalır. İş gücü ihtiyacı azalmakla, bu iş gücüne olan talep de azalır ve sonunda fiat da düşer. Sonuç olarak, kapital birikmesi ne kadar ilerlerse, iş ücretleri de o nisbette düşer.

Rekabet ve kredi vasıtasiyle kapitalin birikmesi, geniş nisbetler alır. Kredi birçok kapitalin birleşmesini veya daha doğrusu, kendilerinden daha kuvvetli bir kapitalin içinde eriyip kaynaşmasını kendiliğinden sağlıyor. Rekabet ise, bunun aksine olarak, bütün kapitallerin birbirlerine karşı açtıkları savaştır. Bu onların yaşama savaşıdır. Öyle bir yaşama şavaşı ki, bu savaştan, yenmek için, esasen en güclü olanlar daha da güçlü olarak çıkarlar.

Demek oluyor ki, kapitalin birikmesi, büyük sayıda kolu kullanılmaz hale getiriyor, yani işçiler arasında —mutlak değil de— izafî bir nüfus artışı yaratıyor.

«Ve, kapitalist temeli üzerinde servet birikmesinin ilerleyişi zarurî olarak bir izafî işçi nüfus fazlalığı meydana getirdiği halde, bu nüfus fazlalığı, sırası gelince, birikmenin en güçlü bir manivelâsı, tam gelişme durumunda kapitalist rejimin hayat şartı haline gelir. Bu nüfus fazlalığı bir **yedek endüstri ordusu** yaratır ki, kapital —sanki kendi masraflariyle beslenmiş ve disiplin altına almış gibi— bunu mutlak surette kendısine

maleder. Aartık - değer'in elde edilebilmesi için daima sömürülebilir ve hazır insan maddesini meydana getiren de budur... Ancak büyük endüstri rejimindedir ki bir işçi nüfus fazlasının istihsâli, servet istihsâlinin düzenli bir zembereği haline gelir.»

Bu yedek endüstri ordusu, işçilerden meydana gelen bu fazla nüfus, umumiyetle üç biçime bürünür. Bunlara da dalgalı biçim, gizli biçim, durgun biçim denilebilir. Birinci biçim daha iyi gündelik alır. Daha az zahmetli bir iş yaptığı halde, ötekilerden daha az işsizlik sıkıntısı çeker. Son biçim, bunun aksine olarak bütün diğerlerinden daha nadir iş bulan işçilerden meydana gelmektedir ve bunlar daima daha yorucu ve daha pis işlerde çalışırlar ve kendilerine insan işine verilebilecek en aşağı gündelik ödenir Bu son biçim en kalabalık olanıdır. Bu biçimin sayıda en çok oluşu, sadece endüstri ilerlemesinin her yıl ona gönderdiği büyük kontenjan yüzünden değildir; belki ve bilhassa olayın da ispat ettiği gibi, daha çok doğurucu insanlardan mürekkep oluşundandır.

Adam Smith diyor ki: «Fakirlik çocuk yapmaya uygun gibi görünüyor...» Çapkın ve nükteci papaz Galiani'ye göre, bu olay Tanrının pek hakîmâne bir kararıdır. «İnsana en faydalı zanaatlerle uğraşanların —verimli doğumlar sonucu olarak— yeryüzünü kaplamaları, Tanrının tedbiri gereğidir.» Laing, istatistiğe dayanarak, şunu ispat etmektedir: «Kıtlık ve salgın yaratacak dereceye gelen yoksulluk, nüfusun gelişmesini durduracak yerde arttırmaktadır.»

Bu üç şeklin altında, izafî nüfus fazlalığının son tortusu kalır ki, bunun da meskeni poperizmin cehen-

nemidir. Serserilerden, canilerden, fahişelerden, dilencilerden ve asıl baldırı çıplak proletaryayı (das Lumpenproletariat) meydana getiren bütün bu insan yığınından sarfı nazar edildiği takdirde, bu sosyal tabaka üç kategoriden mürekkeptir. Birinci kategoride çalışabilecek güçte işçiler vardır. Bu kategorideki yığının her bunalımda genişlediğini ve işler başlar başlamaz azaldığını görmek için İngilteredeki poperizm istatistiklerine bir göz atmak kâfidir. İkinci kategoride öksüzler ve sadaka ile geçinen fakirlerin çocukları bulunur. Bunlar yedek endüstri ordusunun namzetleridir ki, bolluk zamanlarında çarçabuk ve yığın yığın faal orduya alınır. Üçüncü kategoriye gidenler ise, düşkünler, hor hakir kimseler, herhangi bir işi yapamıyan acezedir. Bunlar, bir yandan, iş bölümü yüzünden ellerindeki işi kaybedenlerdir; sonra da, yaşları normal işçi hayatının sınırını aşan kimselerdir. Ve nihayet endüstri kurbanlarıdır. Sakat, hasta, dul vesaire gibi kurbanlar ki sayıları tehlikeli makinelerin, maden işletmelerinin, kimyevî ürünler yapan fabrikaların, vesairenin sayıları arttıkça artmaktadır.

Poperizm, faal iş ordusunun malûller yurdu ve yedek endüstri ordusunun ölü ağırlığıdır. Bu poperizmi yaratan sebep, izafî nüfus fazlalığını yaratan sebeptir. Gerekliliği de izafî nüfus fazlalığının gerekliliğinden doğar. Bu poperizm, izafî nüfus fazlalığı gibi, kapitalist üretimin ve servet gelişmesinin varlık şartıdır.

İşçilere, sayılarını kapitalin ihtiyaçlarına göre ayarlamayı va'zeden ekonomist hikmetin bütün budalalığı da böylece anlaşılmış olur. İşçi sayısını kendi ihtiyacına göre durmadan ayarlıyan kapitalist üretim ve birik-

me mekanizmasının ta kendisi de budur. Bu ayarlamanın ilk sözü, bir izafî nüfus fazlalığının veya yedek endüstri ordusunun yaratılmasıdır. Son sözüne gelince, o da, durmadan artan aktif iş ordusu tabakalarının yoksulluğudur; Poperizmin ölü ağırlığıdır.

Kapitalizme özgü kanun gereğince, üretim vasıtalarının artan etkililiğinden ve çoğalan hacminden dolayı, üretimci sosyal iş gücünün gelişmesi, işgücünün harcanışını tedricen azaltmaktadır. Sosyal insanı daha az emekle daha çok üretim durumuna getiren bu kanun, kapitalist rejimde —o kapitalist rejim ki, orada, üretim vasıtaları emekçinin emrinde değildir de emekçi üretim vasıtalarının emrindedir— taban tabana zıddı olan şu sonuca ulaşır: Üretim vasıtaları yardım kaynağı ve güç bakımından arttıkça iş bulamıyan işçilerin sayısı o nisbette artar; ve buna binaen iş ücreti ile geçinenlerin yaşama şartmda, iş gücünün satılışında o nisbette güvensizlik görülür.

İzafî artık - değer üretiminin tahlili gösterdi ki:

a) Üretimci iş gücünü çoğaltmaya yarayan bütün metodlar, kapitalist rejimde, kişi olarak işçinin aleyhine gelişmektedir;

b) Üretimi arttırmağa yarıyan bütün vasıtalar, üretim yapanı boyunduruğa almıya ve sömürmeye yarıyan vasıtalar haline gelmiştir.

c) Bütün bu vasıtalar, işçiyi bir parçalı insan yaparak sakatlamakta, onu makinenin alelâde bir eki durumuna düşürmektedir;

d) Gene bütün bu vasıtalar, işin muhtevasını yokedip, işi bir ıstırap kaynağı yapmaktadır;

c) Keza bu vasıtalar, işçiyi üretimin entellektüel

kuvvetlerinden ayırmakta ve bilgiyi işçiye yabancı ve hasım bir kuvvet haline getirmektedir;

f) Çalışma şartlarını gittikçe anormalleştirmektedir;

g) İşçiyi, iş esnasında, miskin olduğu kadar iğrenç bir despotizmin pençesine atmaktadır;

h) İşçi için, iş süresini —ona bir an bile yaşama zamanı bırakmıyacak kadar— uzatmaktadır;

i) Ve nihayet, işçinin karısını ve çocuklarını Tanrı Kapital Cagernat'ın arabasının tekerlekleri altına atmaktadır.

On sekizinci yüzyılın kalburüstü ekonomistlerinbiri olan Venedikli keşiş G. Ortes, kapitalist üretimden ayrılmasına imkân olmıyan antagonizmada, sosyal serveti düzenleyen bir umumî tabiat kanunu görmektedir. Bu zat der ki:

«Milletlerin mutluluğu için ortaya lüzumsuz sistemler atacak yerde, onların başına çöken felâketlerin sebebini aramakla yetineceğim...

Bir millette ekonomik servet ve yoksulluk daıma, dengelidir. Bazılarında mal ve mülkün bolluğu, diğerlerinde bunların yokluğuna daima eşittir. Az sayıda insanların elinde toplanan büyük servet, çok daha büyük sayıdaklerin en zarurî şeylerden mahrum bulunmasiyle atbaşı gider.»

Ve ilâve ediyor:

«Bir milletin serveti nüfusuna uygun düşer; yoksulluğu da servetıne... Bazılarının emeği diğerlerinin aylaklığını doğurur. Fakirler ve aylaklar, zenginlerin ve çalışkanların mevcudiyeti için gerekli meyvalardır.»

Ortes'ten on yıl sonra bir protestan kilise adamı

da, fakirliği zenginliğin gerekli şartı olarak tebcil ediyordu...

Marx, bundan sonra, olayları gözönüne alarak, kapital birikmesinin sonuçlarını gösteriyor; ve örnekleri gene İngiltereden alıyor. Zira, —diyor— İngiltere kapital birikmesinin en mükemmel ülkesidir ve (tekrar etmek ve hiç unutmamak gerekir ki) bütün modern uluslar aynı yola yâni kapital birikmesi yoluna yönelmişlerdir.

Özetimizde, Marx'ın bu konuda verdiği bol materyel üzerinde durmıyacak ve ilk birikmeye geçeceğiz.

ONUNCU BÖLÜM

İLK BİRİKME

ONUNCU BÖLÜM

İLK BİRİKME

Dramımızın sonuna geldik. Günün birinde pazarda işçiye rastgelmiştik; pazara işgücünü satmıya gelmişti. İşçinin rastgeldiği altın babası adamla eşit haklara sahip olarak mukavele akdettiğini görmüştük. İşçi, tırmanacağı yolda çekeceği meşakkat ve azabı ve kendisini bekliyen ıstırapları henüz bilmiyordu. Son damlasına kadar içeceği zehir kadehini henüz dudaklarına yaklaştırmamıştı. Henüz kapitalist olamıyan paralı adama gelince, o ancak küçük bir servetin mütevazi sahibiydi. Utangaçtı; bütün parasını bağladığı işte başarı kazanıp kazanamıyacağını bilemiyordu.

Şimdi, sahnenin nasıl değiştiğini görelim.

İşçi, ilk fazla işi ile kapitali doğurduktan sonra, haddinden fazla uzatılmış bir iş gününün aşırı işi altında ezilmişti. Geçim için gerekli iş süresi, izafî artık-değer vasıtasiyle, kısaltılmış; ve kapitali her gün daha zengince beslemeye yarıyan fazla iş süresi uzatılmıştı. Gördük ki, işçi, basit kooperasyonda, bir kışla disiplinine tâbi tutulmuş, iş kuvvetlerinin bütün bir zincirle-

me akıntısı ile sürüklenmiş ve sonunda durmadan büyüyen kapitali gittikçe daha çok beslemek için hergün biraz daha takatten düşmüş, iflâhı kesilmişti. Gördük ki, işçi, manüfaktürde, iş bölümü yüzünden sakatlanmış, hor, hakir hâle gelmiş ve alabildiğine çökmüştü. İşçi makinelerin büyük endüstriye girmesinden doğan tasvire sığmaz maddî ve manevî ıstıraplara katlanmıştı. Zanaatçılığı ayakta tutan son mülk parçasından sökülmüş bulunan ışçi, makinenin basit serfi, yâni makineye bağlı köle, makine kölesi durumuna düşmüş; canlı bir organizmin uzvu iken bir mekanizmanın bayağı bir eki haline gelmiş, ve her an etinin bir parçasını koparmak veya onu cehennemî çarklarında tamamiyle ezip hurdahaş etmekle korkutan makinenin zebunu olmuş; baş döndürücü hızla yürüyen, makine işinin pençesinde kıvranmıştı. Fazla olarak ta, karısı ile filiz gibi çocukları kapitalin köleleri haline getirilmişti. Bu süre içinde, muazzam servet yığan kapitalist, işçisine keyfine göre azaltabileceği bir gündelik ödemiş; ve hem de bunu iş ücreti haddini muhafaza ediyor, hattâ yükseltiyor gibi cakalı bir davranışla yapmıştı.

Ve nihayet şunu da görmüştük: Kapitalin birikmesi ile geçici olarak kullanılmaz hale gelen işçi, aktif endüstri ordusundan yedeğe alınmış, sonra da bir daha güneş yüzü görmemek üzere poperizm cehenneminin gayyalarına yuvarlanmıştı. Kapkara bir yoksulluk içinde kurban edilip gitmişti.

Lâkin bu nasıl olabildi?

Pek basit bir tarzda. İşçi, vâkıa, iş gücüne sahipti. Bu işgücü ile, kendisinin ve ailesinin ihtiyacından pek fazlasını istihsâl edebilecekti; fakat, bunun için gerekli

öbür unsurlar, yâni iş vasıtalariyle ilk maddeler kendisinde yoktu. Servet adına ne varsa hepsinden yoksun olan işçi, hayatını kazanmak için, biricik malını yanı işgücünü, bundan faydalanmasını bilen altın babasına satmak zorunda idi. Şahıs mülkiyeti ve ecirlik kapitalist üretim sisteminin dayandığı temellerdir; ve bunca ıstırapların ilk illeti ve asıl kaynağı da bunlardır.

Bu bir haksızlık! Bu bir cinayet! Özel mülkiyet hakkını insana veren kim? Altın babası adam, nasıl oldu da bunca alçaklıkların kaynağı olan «ilk birikme» ye sahip olabildi?

Kapital denilen Tanrının tapınağından korkunç bir ses yüseliyor ve şöyle haykırıyor: Bütün bunlar doğru. Çünkü, bütün bunlar ezelî ve ebedî kanunların kitabında yazılı! Vaktiyle, çok uzak devirlerde, insanlar yeryüzünde hür ve eşit olarak dolaşıyorlardı Aralarında küçük bir kısım çalışkan, kanaatli, tutumlu; ötekiler ise tembel, zevke düşkün ve müsrif idiler. Erdem, birincileri zengin etti; tembellik, uğursuzluk, sefahat, bir kelimeyle rezilet de ikincileri yoksul bıraktı. Sayısı az olan birinciler, erdem sayesinde, namusluca biriktirilen servetlerden yararlanmak hakkına kavuştular; hem kendileri hem de sülâleri bu hakka sahip oldular. Çoğunluğu meydana getiren ikinciler ise, yoksulluk yüzünden, kendilerini zenginlere satmak zorunda kaldılar; dünya durdukça zengilerin ve bunların soylarından türeyenlerin emrinde çalışmaya mahkûm oldular.

İşte, burjuva düzeninin bazı dostları durumu böyle açıklıyorlar. «İşte meselâ, bay Thiers'in, eskiden pek nüktedan olan Fransızlara, mülkiyeti savunmak için, hâlâ ciddî bir tavırla, şatafatlı bir şekilde ısıtıp ısıtıp sunduğu tadsız tutsuz çocukça lâflar.»

Eğer, gerçekten, ilk birikmenin kaynağı böyle olsaydı, bu kaynaktan çıkan teorinin de ilk günah ve mukadderat teorileri kadar doğru olması gerekirdi. Baba tembel ve zevküsefaya düşkündü; öyleyse oğlu da yoksulluğa mahkûm. Falan kişi, bir zenginin oğlu; öyleyse mutlu, güçlü, okumuş, bilgili, sağlam ve dinç ilh olması mukadder. Beriki, fakir çocuğu. Öyleyse, bahtıkara, cılız, cahil, aptal, ilh. olması da onun alınyazısı... Böyle bir kanuna dayanarak kurulan toplumun âkibeti, daha az barbar ve daha az ikiyüzlü diğer birçok toplumların âkibetine benziyecektir. Hıristiyanlıktan başlamak üzere, diğer birçok dinlerin ve Tanrıların âkibetine uğrıyacaktır. O hıristiyanlık ki kanunlarıda benzeri adalet örnekleri vardır.

Bu burjuva densizliği üzerinde kalmamıza izin verilseydi, burada durabilirdik. Fakat, biraz sonra son perdesini seyrederken göreceğimiz gibi, dramımız kendisine yaraşır bir tarzda sona erecek.

Tarihi açalım. Burjuvalar tarafından yazılan ve burjuvazi için yazılmış bulunan bu tarihin yapraklarına göz atalım. Bu yapraklarda ilk birikmenin kaynağını arayalım. Bulacağımız şu olacak:

En eski zamanlarda, tabiatın en iyi ve en bereketli yerlerinde göçebe halk kümeleri yerleşmişler. Kentler kurmuşlar. Toprağı ekip biçmeye başlamışlar; ve refahları için gerekli olabilecek çeşitli işlerle uğraşmışlar. Fakat, bu kümeler gelişip giderken birbirlerine rastlayıp çatışmışlar. Bu yüzden savaşlar, kan dökmeler, yangınlar, çapul ve yağmalar ve kanlı boğazlaşmalar almış yürümüş. Yenilenlerin varı yoğu, yenenlerin mülkü olmuş. Kılıç artığı insanlar da dahil herşey onların mül-

kiyetlerine geçmiş; ve bu kılıç artıklarının hepsi köleliğe mahkûm edilmiş.

İşte, İlkçağda, ilk birikmeni kaynağı.

Ortaçağa gelelim.

Tarihin bu ikinci devrinde, bir sürü istilâdan başka birşey bulamayız. Diğer kavimlerin elinde bulunan en zengin ülkelere cihangir kavimler akın eder ve gözlerimizin önüne serilen manzara hiç değişmez: Kılıçtan geçirme, çapul, yangın vesaire. Yenilenlerin nesi varsa yenenlerin mülkiyetine geçer. Yalnız şu farkla ki, kılıç artıkları, İlkçağda olduğu gibi köleliğe mahkûm edilmeyip, başka çeşit köle olurlar; yâni serf denilen toprak kölesi sıfatı ile bağlı oldukları toprakla beraber senyörlerin mülkü olurlar. Demek oluyor ki, —burjuva doktrini tarafından ilk birikmenin kaynağı olarak övülen— o çalışkanlık, o kanaatkârlık, ve o tutumluluktan Ortaçağda da en ufak bir iz bile bulamayız. Şunu da kaydedelim ki, günümüzün en ünlü servet sahipleri soy sop lâfı edilince, Ortaçağdaki atlariyle övünmektedirler.

Bahsi kapamak için modern devre gelelim.

Burjuva devrimi feodaliteyi yıktı, ve toprak köleliğini ecirliğe çevirdi. Lâkin, aynı zamanda, toprak köleliği rejiminin geçim vasıtası olarak işçiye sağladığı nesi varsa onu da aldı. Toprak kölesi vaktinin en büyük kısmını senyörü için çalışmağa ayırmak zorundaydı. Bununla beraber, hiç değilse, bir parça toprağı ve bu toprağı ekip biçmek için de gerekli araçları ve vakti vardı. Burjuvazi bütün bunları yıktı ve toprak kölesini bir hür işçi yaptı. Öyle hür bir işçi ki, ya gördüğümüz biçimde karşısına ilk çıkan kapitalist tarafından

sömürülmeye razı olacak, yahut ta açlıktan ölüp gidecektir.

Şimdi teferruata girelim. Bir ulusun tarihini açalım; ve çiftçilerin topraklarından nasıl söküldüklerini ve iş kuvvetlerini ister istemez modern endüstrilere sunmak durumunda kalan emekçi yığınlarının nasıl meydana geldiklerini görelim. Şimdiyedek yaptığımız gibi, örneklerimizi hep İngiltereden alacağız. Çünkü, incelediğimiz hastalık İngilterede en ilerlemiş durumda. Böyle olduğu için de, en mükemmel müşahede alanını bize o verebilir.

«On dördüncü yüzyılın sonuna doğru İngilterede toprak köleliği fiilî olarak kalkmıştı. Halkın muazzam çoğunluğu o vakitler —ve daha da fazla olarak on beşinci yüzyılda— hür ve mülk sahibi köylülerden meydana geliyordu. Ve bunların mülkiyet hakları hangi feodal terim altında gizlenirse gizlensin, —bunların gerçek mülkiyetlerini örten feodal zevahir ne olursa olsun— durum buydu. Büyük feodal malikânelerinde yâni derebey yurtluklarında —kendisi de toprak kölesi olan— eski bailiff yerine hür çiftçi geçmişti.

Tarım ecirlerinin bir kısmı boş vakitlerinde büyük toprak sahiplerine çalışan mülk sahibi köylülerdi; bir kısmı da sayıları az gerçek ecir sınıfı idi. Fakat, bu sonuncular da aynı zamanda, bir dereceye kadar bağımsız köylülerdi. Zira, iş ücretlerinden başka en az dört akr genişlikte bir toprağın ve bir cottage'ın intifa hakkına maliktiler. Bundan başka, asıl köylülerle beraber komün topraklarının intifa hakkından yararlanırlardı. Sürü hayvanlarını, otlamak için, bu topraklara gönderdikleri gibi, yakacaklarını da —odun, maden kömürü, vesaireyi— buralardan sağlarlardı.

Kapitalist üretim tarzının temellerini yaratan devrimin prelüdü on beşinci yüzyılın son üçte birinde ve on altıncı yüzyılın ilk üçte birinde oynandı. Senyörlerin feodal maiyetlerinin salıverilmesi, odsuz ocaksız bir yığın proleteri pazara attı. Komüne ait mülklerin gaspedilişi ve köylülerin, feodal rejimde, senyörler kadar hakları bulunan topraklardan atılması bu yığını önemli surette arttırdı. Bahis konusu ettiğimiz bu topraklardan atılma keyfiyetinin ilk ve özel sebepleri Flandr'da yünlü kumaş manüfaktürlerinin gelişmesi ve bunun sonucu olarak ta yün fiatının yükselmesidir. O vaktin parolası şuydu: Ekilebilen toprakların koyun otlağı haline getirilmesi. Harrison, küçük köylülerin mülklerinden sökülüp atılmasiyle, memleketin nasıl harap olduğunu tasvir etmekte ve şöyle hayıflanmaktadır:

«Bizim büyük gasıpların sanki umurlarındaydı!» Köylülerin kulübeleri ve zirat işçilerinin **cottage**'leri yıktırıldı, yahut da, virane halinde bomboş bırakıldı.

«Senyör malikânelerinin eski demirbaş defterleri bir bir karıştırılırsa, sayısız küçük çiftçi evlerinin ortadan kalktığı, köyde eskiye nisbetle daha az nüfus beslendiği, yeni kurulan bazı kentlerin mamur ve müreffeh manzarasına karşılık birçok kentlerin sönüp gittiği görülecektir... Koyun ağılı yapmak için yıkılan kentlerle köylerin uzun bir listesini verebilirim. Öyle kentler ve köyler ki, yerlerinde senyörlerin konaklarından başka bir şey kalmamış...»

Halk yığınlarının topraklarından zorla sökülüp atılması —XVI. yüzyılda Reform ve bunun sonucu olan kilise emlâkinin büyük çapta müsaderesi yâni zoralımı yüzünden— yeniden ve korkunç bir şekilde hızlandı. Ka-

tolik kilisesi, o devirde, İngiltere toprağının büyük bir kısmına feodal şekil altında sahipti. Manastırların kapatılması, bu topraklarda oturanları proleterler arasına attı. Kilise emlâkinin çoğu, doymak bilmez gözdelere verildi veya spekülâtör kentlilere, çiftçilere yok pahasına satıldı. Bunlar da, bu yerlerin eski vârisi kesenekçileri yığın halinde sürüp çıkardılar. Kilise â'şârının bir parçası üzerinde fakir köylülere kanunen kabul edilmiş bulunan mülkiyet hakkı açıktan açığa müsadere edildi. Elizabeth saltanatının kırk sekizinci yılında **fukara vergisi** konmuş ve poperizmi resmen kabul etmek zorunda kalınmıştır.

Cobbet diyor ki:

«Bu yasayı hazırlayanlar sebepleri itiraftan utandılar; ve, geleneğin gerektirdiği teamüle aykırı olarak, hiç bir giriş koymadan yayınladılar.»

Charles I devrinde, bu yasa kesiksiz ilân edildi; ve ancak 1834 te değiştirilerek, daha sert bir biçime sokuldu. Mülklerinden sökülmelerine karşılık, başlangıçta kendilerine tazminat olarak verilen şey, fakirler için bir ceza olup çıktı.

Elizabeth devrinde, bazı emlâk ve arazi sahipleriyle güney İngiltere'nin bazı zengin köylüleri toplanmışlar ve **fukara yasası**'nın yorumu hakkında on soru hazırlıyarak ünlü bir hukuk bilgininin reyine sunmuşlardı. İşte bu muhtıradan bir özet:

«Bucağın bazı zengin çiftçileri, yasanın uygulanmasında her türlü karışıklığı önlemek için pek akıllıca bir plân hazırladılar. Bucakta bir hapishane yapılmasını teklif ediyorlar. Bu hapishaneye kapatılmasına razı olmıyan fakirlere yardım edilmiyecektir. Bundan sonra

etrafa ilân edilecektir ki, bu mahallenin fakirlerini kiralamak niyetinde olan varsa, belli bir günde, en aşağı hangi fiatla bunları kabul edeceğini, kapalı zarf vererek bildirmelidir. Bu plânı hazırlayanlar, şunu farz ve kabul ediyorlar ki, komşu kontluklarda çalışmaktan hoşlanmıyan kimseler vardır, ve bu gibiler çalışmadan yaşıyabilmek üzere bir çiftlik veya bir gemi almak için gerekli servete veya krediye mâlik değillerdir.

Bu kimseler mahalleye pek kârlı tekliflerde bulunabileceklerdir. Eğer mukaveleyi aktedenin koruduğu bu fakirlerden biri ölecek olsa kabahat ona yüklenecektir; zira mahalle fakirlere karşı görevlerini yapmış bulunacaktır. Bununla beraber korkarız ki, bugünkü yasa bu gibi ihtiyat tedbirlerine müsaade etmiyecektir. Fakat şunu bilmelisiniz ki; bu kontluk ile komşu kontlukların gönüllü —mültezimlerinin kalan kısmı— Komün Meclisindeki temsilcilerini zoraki işle fakirlerin zindana atılmasına müsaade eden **Bill** sunmalarına mecbur kılmak için— bize katılacaklardır. Ve böylece hapse girmeye razı olmıyan fukara kişiler yardım hakkını da kaybetmiş olacaklardır.»

«On sekizinci yüzyılda da yasanın kendisi halka ait toprakların çalınmasına âlet olmuştur. Bu hırsızlığın parlâmanter biçimi «Komün topraklarının lâğvına dair yasalardır.» **(bills for inglosures of commons)** Başka bir deyişle **Land-Lords**'ların halk mülkiyetini özel mülkiyet olarak kendilerine ihale ettiren kararnameler, yani halkı mülklerinden söküp atan kararnamelerdir.

Sir F. M. Eden, komün mülkiyetini —feodal senyörlerin yerine geçen— **Land Lords**'ların özel mülkiyeti gibi göstermeye çalıştı. Bu beyzade, —parlâmento'nun ko-

mün mülkiyetinin lâgvını kesinlikle tasdik eden bir umumi statü kabul etmesini istemekle— kendi kendisini nakzediyor. Zira, bunu istemekle, komün emvâlinin özel mülkiyete çevrilmesini meşru kılmak için parlömanter bir hükûmet darbesinin gerekliliğini kabul ediyor; ve aynı zamanda da fakir çiftçiler için bir tazminat istiyor. Şayet toprağından sökülüp atılmış kimse olmasaydı, elbette ki tazminat verilecek kimse de bulunmazdı.

Komün topraklarının gaspı ve bunun peşisıra gelen ziraat devrimi, toprak işçileri üzerinde, pek sert bir etki yapmıştır ki, Eden'e göre, 1765 ile 1780 arasında, bunların gündelikleri asgarinin de altına düşmeye ve ancak resmen dağıtılan yardım sayesinde tamamlanmaya başlamıstır. Eden'e göre, toprak işçilerinin gündelikleri «geçim için gerekli ihtiyaçlara yetmez olmuştu.»

XIX. yüzyılda da, çiftçiyi vaktiyle komün mülkiyetine bağlamış bulunan bağın hâtırası bile silinmişti. Daha eski zamanları bırakalım da, yakın tarihten örnek verelim: 1801 ile 1831 arasında, köylülerin elinden çalınarak alınan ve land lord'ların, parlâmento yoluyla kendi şahıslarına ihale ettikleri 3.511.770 akr ölçüsünde komün toprakları için, bu zavallılara beş paracık olsun tazminat verilmiş midir?

Köylerde yaşıyan emekçileri mülklerinden söküp atmak için kullanılan ve tarihi önem taşıyan son usul, özellikle İskoç **Highlands**'lerinde incelenmelidir. Zira, bahis konusu olan bu usul, en vahşice orada uygulandı.

Köylerde toprağı ekip biçerek yaşıyan halkın mülklerinden sökülüp atılması ve doymak bilmez modern

büyük endüstrinin ağzına sunulacak bir işçi sınıfının meydana gelişi, tüyler ürpertici manzaralar ortasında ve en kanlı tedbirlere başvurularak yapılmıştır Ekonomistlerin şairâne tasvirlerinden ne kadar uzaklarda kaldık, değil mi?

İlk birikmenin biricik kaynağı kılıç ve ateş olmuştur. Kapitale gelişmesi için gerekli çevre ve kapitali besliyecek insan gücünün bir araya gelip yığılışı, tarihte, hiçbir zaman tatlılıkla sağlanmadı Bugün ise, kapitalist üretimin organizasyonu için gerekli vasıta, kanın ve ateşin yerini almış bulunuyor. Gürültüsüz patırtısız, skandalsız ve medeniyete tamamiyle uygun bir vasıta:

A Ç L I K!

SOSYAL YAYİNLAR

● SOSYALİZM NEDİR?

JOHN STRACHEY

Tanınmış İngiliz iktisatçı ve İngiltere İşçi Partisi'nin eski Çalışma Bakanı **JOHN STRACHEY'nin** halk için yazdığı bu kitap sosyalizm hakkında özlü ve faydalı bilgiler vermektedır. İngilterede 1945 seçimlerini İşçi Partisinin kazanmasında bu kitabın büyük rolü olmuştur.

● SOSYALIZMİN IŞIĞINDA BİLİM VE DİN

M. CACHİN

Sosyalizmin büyük savaşçılarından ünlü Fransız düşünürü **M.CACHIN**'den temiz ve akıcı bir dille çevrilen bu kitapta sosyalistlerin din hakkındaki düşünce ve görüşleri herkesin kolaylıkla anlıyacağı bir şekilde açıklanmaktadır. Kitabın sonuna ayrıca yine bu konuda H LEFEBVRE'den bir yazı eklenmiştir.

● LUDWİG FEUERBACH VE KLÂSİK ALMAN FELSEFESİNİN SONU

F. ENGELS

Bu kitap, ilmî sosyalizmin iki büyük kurucusundan biri olan **F. ENGELS**'in en önemli eserlerinden biridir. Sosyalizmin klâsiklerinden sayılan bu eserin ilk bölümlerinde Hegel'den Feuerbach'a geçis üzerinde durulmakta ve idealist felsefenin tenkidi yapılmaktadır. Kitabın son bölümleri **DİYALEKTİK MATERYALİZM** ve **TARİHÎ MATERYALİZM**'e ayrılmıştır. Her aydının mutlaka okuması gereken bir kitaptır.

● JEAN - PAUL SARTRE VE MARKSİZM

ROGER GARAUDY

Ünlü Fransız düşünürü **ROGER GARAUDY**'den dilimize çevrilen bu kitapta oldukça yaygın bir felsefe akımı olan **egzistansializm** ile **marksizm** arasındaki münasebetler üzerinde durulmakta ve egzistansializmin genişçe bir tenkidi yapılmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda, metinde geçen bazı kelimelerin açıklamaları yer almıştır.

● SANAT VE SOSYALİZM

G. V. PLEHANOV

Sosyalist dünya görüşüne dayanan bir sanat teorisinin kurulmasında büyük emeği geçmiş olan PLEHANOV bu kitapta yer alan yazılarında sanat meseleleri hakkındaki düşüncelerini izah ediyor. Sosyalist sanat anlayışının en önemli kaynaklarından biri olan bu kitapta, memleketimizde sanat ve edebiyat tartışmalarını, saptığı kısır ve çıkmaz yoldan kurtarmağa yarıyacak ip uçları bulacaksınız.

● KAPİTALİST EKONOMİNİN TENKİDİ

JEAN BABY

Tanınmış Fransız iktisatçısı JEAN BABY'nin **Principes fondamentaux d'Economie politique** adlı eserinden tercüme edilen bu kitapta kapitalist ekonomi sistemi bütün cepheleriyle tahlil ve tenkit edilmektedir. Kitabın son iki bölümünde, kapitalizmin şifa bulmaz derdi olan buhranlar ile onun XX nci yüzyıl başlarında girmiş olduğu son safha, yâni EMPERYALİZM safhası incelenmektedir. **KAPİTALİZM**'in ve **EMPERYALİZM**'in ne olduğunu öğrenmek istiyenler bu kitabı mutlaka okumalıdırlar.

● SOSYALİST DÜŞÜNCENİN GELİŞMESİ

F. ENGELS

Sosyalist literatürün temel kitaplarından biri olan bu eserde sosyalist düşüncenin tarihi gelişmesi ve metodu açıklanmaktadır. Okurlarımız bu kitaptaki yazılarda hayal kuvvetine dayanan sosyalist bir toplum tasviri değil, sosyalizm akımının tarihî kaynaklarını ve sosyalist düşüncelerin tarihî şartlarla ilintili olarak nasıl gelişip ilmî bir mahiyet kazandığını kaynaklara inerek takip etmek imkânına kavuşacaklardır.

● KAPİTALİST TOPLUMDA SINIFLAR

MAURİCE BOUVİER . AJAM
VE
GİLBERT MURY

Tanınmış Fransız iktisatçısı MAURİCE BOUVİER - AJAM ile sosyolog GİLBERT MURY'den çevrilen bu eserde, son zamanlarda fikir ve politika hayatımızın mihveri haline gelen bir meseleye, «sosyal sınıflar meselesi»ne bilim açısından ışık tutulmaktadır. Sosyal sınıf kavramı, sosyal sınıfların bünyesi, toplumdaki yerleri, siyasî iktidarla münasebetleri ve bilhassa işçi sınıfının şuurlanması, mesleki ve siyasî teşkilâtlanması gibi bahisleri içine alan bu kitabı günümüzdeki tartışmaları anlamak ve doğru sonuçlara varmak istiyen her insanın muhakkak okuması lâzımdır